№1/2026

EXPERTUS

АНСЭ

АЛЬЯНС НЕЗАВИСИМОЙ СУДЕБНОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ

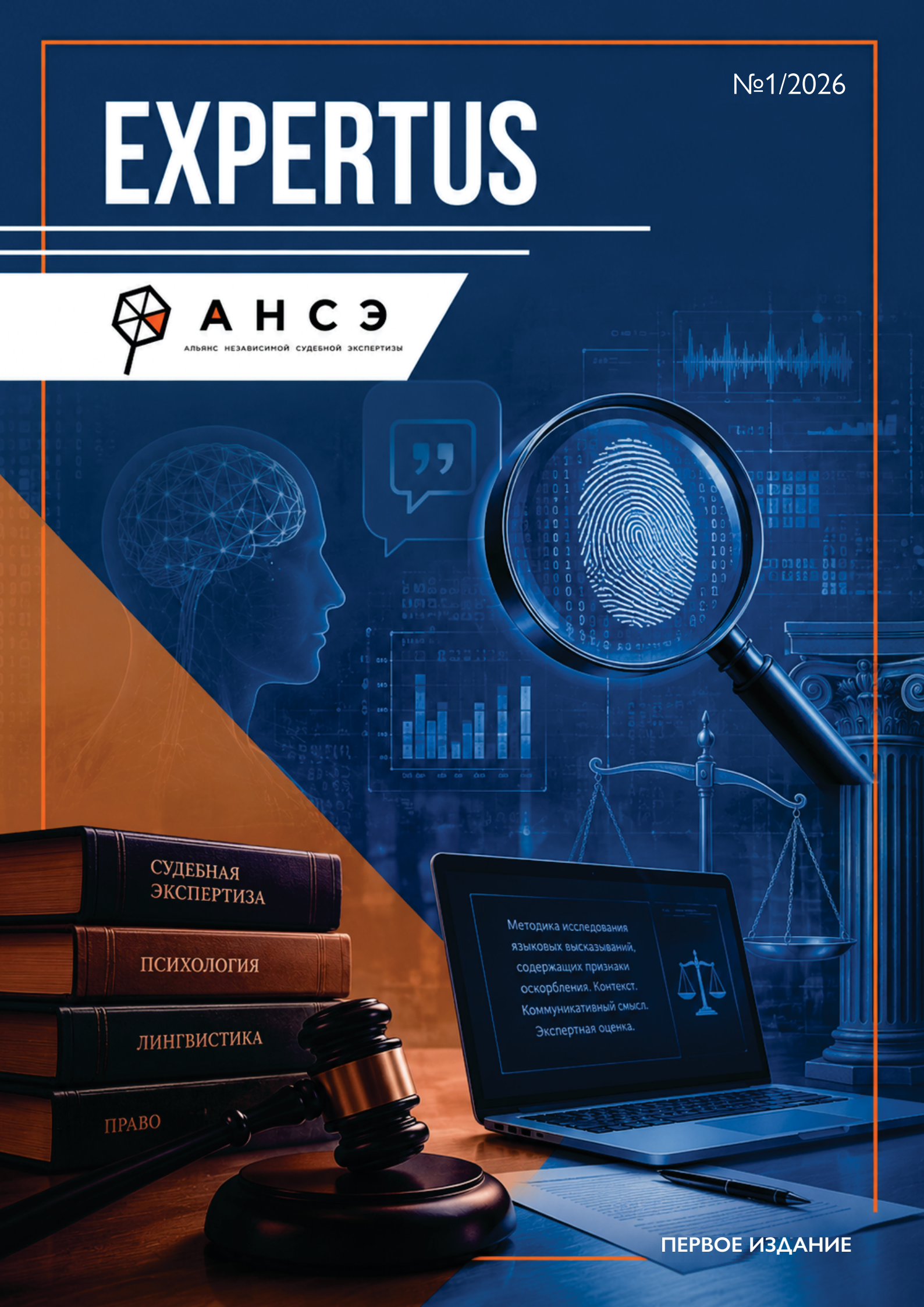

ПЕРВОЕ ИЗДАНИЕ

МАЗМҰНЫ / СОДЕРЖАНИЕ

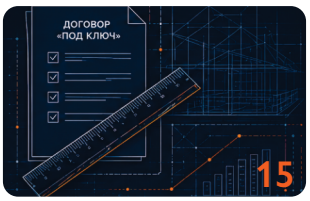

Қазақстан республикасында қорлаутуралы істер бойынша сот-психологиялық-филологиялық сараптама жүргізу кезіндегі проблемалық сұрақтар
Проблемные вопросы при проведении судебной психолого-филологической экспертизы по делам об оскорблении в РК — 5

Сот сараптамасы және әділ сот төрелігі.
Судья Э.Уразамбетованың сұхбаты — 11

Автомобиль секторындағы киберқауіпсіздік және бағдарламалық қамтамасыз етуді жаңарту ережелері: UNECE R155 және R156 бойынша сілтемелерді толық картаға түсіру талдауы
Cybersecurity and software update regulations in the automotive sector: a full citation mapping analysis of UNECE R155 and R156 — 13

Толық дайын келісім шарттары: сот сараптамасында жұмыс көлемін анықтау мәселелері
Договоры «под ключ»: проблемы определения объёмов работ в судебной экспертизе — 15

Судебная экспертиза — это не просто технический инструмент в процессе, а зачастую тот самый элемент, который способен изменить ход дела. Интервью адвоката Ешмагамбетовой А. — 19

Формальды талаптар болмаған жағдайда жөндеу жұмыстарының сапасын анықтау критерийлері мен сұрақтары: сот-сараптамалық аспект
Проблемы и критерии определения качества ремонтных работ в условиях отсутствия формализованных требований: судебно-экспертный аспект — 21

Ұлыбритания мен қр-дағы сот сараптамасының қысқаша салыстырмалы талдауы.
Краткий сравнительный анализ судебной экспертизы в Великобритании и Республики Казахстан. — 27

Инженерный анализ дорожно-транспортного происшествия со специальной техникой: от поиска виновного к системным урокам — 33

ТССО практикалық шешімдері
Практические решения АНСЭ — 35

Құрметті әріптестер!

Бұл шығарылымда біз сот сараптамасы бойынша практикалық мәселелерден бастап ғылыми зерттеулерге дейінгі өзекті материалдарды жинадық.

Сарапшылардың пікірлерінің сапасына, әдіснамасына және сот ісін жүргізудегі сарапшылардың рөліне ерекше назар аударылады.

Осы шығарылымға үлес қосқан баршаңызға алғыс айтамыз және сіздерді кәсіби диалогымызға қосылуға шақырамыз.

Құрметпен,

Бас редактор

Тлегенова Гүлсім.

РЕДАКЦИЯЛЫҚ АЛҚА
РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Председатель коллегии/Алқа төрағасы:
Акбарова Роза Амангельдиевна, магистр юриспруденции,
директор Товарищества с ограниченной ответственностью
«Альянс независимой судебной экспертизы»;

Главный редактор/Бас редактор:
Тлегенова Гульсум Серикбаевна, магистр EMBA,
заместитель директора ТОО «Альянс независимой судебной экспертизы»;

Ответственный секретарь/ Жауапты хатшы:
Жарова Куралай Амангельдиевна, магистр MBA, специалист
ТОО «Альянс независимой судебной экспертизы»;

Члены коллегии/ Алқа мүшелері:

- **Муратова Алуа Жасланқызы,** доктор PhD, заведующая кафедрой уголовно-правовых дисциплин юридического факультета НАО «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева»;
- **Ахмадьяр Нуржамал Садыровна**, доктор медицинских наук, заведующая кафедрой клинической фармакологии НАО «Медицинский университет Астана», вице - Президент Национальной медицинской ассоциации Республики Казахстан;
- **Абдулжанова Зиядям Ахметжановна**, доктор PhD, судебный эксперт;
- **Абишева Нагима Асимхановна**, магистр юриспруденции, судебный эксперт;
- **Тукенова Аида Бейбитовна**, магистр юридических наук, судебный эксперт.

Меншік иесі: «Тәуелсіз сот сараптамасы одағы» Жауапкершілігі шектеулі серіктестігі.
Собственник: Товарищество с ограниченной ответственностью «Альянс независимой судебной экспертизы»

Редакцияның мекен–жайы: Астана қ., Туран данғылы, 46Б/2 үй, 17 тұрғын емес үй-жай
«Тәуелсіз сот сараптамасы одағы» Жауапкершілігі шектеулі серіктестігінің офисы
Адрес редакции: г. Астана, пр. Туран д. 46Б/2 НП 17, офис
Товарищества с ограниченной ответственностью «Альянс независимой судебной экспертизы»

Свидетельство о постановке на учет СМИ № KZ74VPY00140220.
Выдано Министерством культуры и информации РК 26.01.2026 г.
БАҚ тіркеу туралы куәлік № KZ74VPY00140220
ҚР Ақпарат және мәдениет министрлігі 26.01.2026 ж. шығарылды.
Выпуск 1 (2) – 2026 г. / 1 (2) шығарылым – 2026 ж.
Выпущен 1 июня 2026 год / 2026 жылғы 1 маусым шығарылды.
Периодичность: 4 раза в год / Жиілігі: жылына 4 рет.
Журнал публикуется только в цифровом виде
Журнал тек цифрлық түрде шығарылады.

Редакция не отвечает за точность и достоверность информации, представленной в опубликованных материалах. Все приведённые данные, интерпретации, выводы и утверждения отражают исключительно позицию их авторов. Полная ответственность за корректность фактов, соблюдение норм оформления, грамотность текста и соответствие требованиям научного стиля лежит на авторах публикаций.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ҚОРЛАУТУРАЛЫ ІСТЕР БОЙЫНША СОТ-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ФИЛОЛОГИЯЛЫҚ САРАПТАМА ЖҮРГІЗУ КЕЗІНДЕГІ ПРОБЛЕМАЛЫҚ СҰРАҚТАР

Абишева Нагима Асимхановна

Сот сарапшысы

Колпаков Андрей Леонидович

Алматы қалалық адвокаттар алқасының адвокаты

Мақалада Қазақстан Республикасындағы қорлау туралы істер бойынша сот-психологиялық-филологиялық сараптаманың проблемалары талданады. Сараптамалық тәжірибенің әдіснамалық, процесс-уалдық және институционалдық кемшіліктері қарастырылады, оның ішінде сарапшыға қойылатын сұрақтарды дұрыс қалыптастырмау, құқықтық және лингвистикалық категориялардың араласуы, сондай-ақ сот тәжірибесіндегі қайшылықтар қамтылады. «Әдепсіз форма» ұғымының өлшемдеріне, контексттің рөліне және сараптамалық зерттеудің шектеріне ерекше назар аударылады. Сот-сараптамалық қызметті жетілдіруге бағытталған нақты шаралар ұсынылады.

Соңғы жылдары Қазақстан Республикасында сөйлеу (тілдік) айтылымдарды бағалауға байланысты істер санының тұрақты өсуі байқалады. Бұл үрдіс қоғамдық коммуникациялардың цифрлануымен, әлеуметтік желілер мен мессенджерлердің белсенді қолданылуымен, сондай-ақ теріс пікірлерді жария түрде білдіру шегінің төмендеуімен байланысты.

Сот-психологиялық-филологиялық сараптама қорлау туралы істер бойынша нақты мән-жайларды анықтаудың негізгі құралдарының біріне айналды. Алайда оның рөлінің артуы сот шешімдерінің сапасына әсер ететін бірқатар жүйелік проблемалардың туындауына алып келді.

Тәжірибе көрсеткендей, бірқатар жағдайларда сарапшының қорытындысы іс жүзінде сот шешімін алмастырып жатады, ал соттар сарапшылардың тұжырымдарын сыни тұрғыдан бағаламай қабылдайды, бұл ретте әдіснамалық және процессуалдық қателіктерге жол беріледі. Бұл сараптамалар жүргізу тәсілдерін ғылыми тұрғыдан зерделеу және жетілдіру қажеттігін айғақтайды.

2025 жылғы сот-сараптамалық қызметтің статистикалық деректерін талдау сараптамаларды қолдану ауқымын және олардың сот тәжірибесіне әсерін объективті түрде бағалауға мүмкіндік береді.

2025 ЖЫЛДЫҢ СОТ-САРАПТАМАЛЫҚ ҚЫЗМЕТТІҢ СТАТИСТИКАЛЫҚ ДЕРЕКТЕРІ

РЕСПУБЛИКА БОЙЫНША

Материалдардың жалпы саны - 165 610

Оның ішінде сараптамалар - 158 985

- Қылмыстық істер - 133 047
- Азаматтық істер - 8 191
- Әкімшілік істе - 17 747

АЛМАТЫ ҚАЛАСЫ БОЙНША

Материалдардың жалпы саны - 25 202

Оның ішінде сараптамалар - 23 879

- Қылмыстық істер - 18 873
- Азаматтық істер - 1 581
- Әкімшілік істе - 3 425

Ұсынылған деректер сот сараптамасының сот төрелігінің жаппай әрі жүйеқұраушы құралы екенін көрсетеді. Іс жүзінде жылына 150 мыңнан астам сараптама жүргізіледі, бұл соттар тарапынан сараптамалық қорытындылардың күнделікті қолданылатынын білдіреді.

Сараптамалар көлемін ескере отырып, сот сарапшы қорытындысын шартсыз дәлел ретінде қабылдауға құқылы емес, керісінше оны сыни тұрғыдан бағалауға, қолданылған әдіснаманы тексеруге және контекстті ескеруге міндетті.

Сот-психологиялық-филологиялық сараптама Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің 131-бабы бойынша қаралатын қорлау туралы істерді қарауда негізгі дәлелдемелік құралдардың біріне айналды.

Ғылыми және әдістемелік материалдарда атап өтілгендей, қазіргі тәжірибе сөйлеу құқық-бұзушылықтары санының артуымен сипатталады, бұл медиакеңістіктің кеңеюі және пікірлерді жария түрде білдірудің қолжетімділігімен байланысты.

Осы жағдайларда сараптамалардың ғылыми негізділігі, әдіснаманың бірізділігі және сараптамалық қорытын-дыларды процессуалдық тұрғыдан дұрыс қолдану ерекше маңызға ие болады.

Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес, қорлау — бұл әдепсіз түрде білдірілген ар-намыс пен қадір-қасиетті кемсіту болып табылады. Қазақстан Республикасы Әділет министрлігінің Сот сараптамалары орталығы Ғылыми кеңесі 2025 жылғы 24 қарашада (№ 4 хаттама) мақұлдаған «Қорлау белгілері

белгілері бар тілдік нысандарға сот-сараптамалық зерттеу жүргізу әдістемесі» (шифр-18.2) (бұдан әрі – Әдістеме) сарапшының міндеті ретінде кемсітуге тән тілдік белгілердің бар-жоғын, сондай-ақ оның әдепсіз түрде білдірілуін анықтауды бекітеді.

Осылайша, сарапшы құқықтық саралаумен емес, лингвистикалық белгілермен жұмыс істейді, бұл өз кезегінде алғашқы іргелі мәселені — сот пен сарапшының құзыреттерін ажырату мәселесін туындатады.

СОТТЫҚ ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ САРАПТАМАНЫҢ НЕГІЗГІ МӘСЕЛЕЛЕРІ:

Құқықтық және лингвистикалық санаттардың араласуы.

Іс жүзінде сарапшыларға жиі құқықтық бағалауды қамтитын сұрақтар қойылады, мысалы: «айтылған пікір қорлау болып табыла ма» немесе «ар-намыс пен қадір-қасиетке нұқсан келтіре ме». Мұндай сұрақтар сарапшының құзыретінен тыс, өйткені сарапшы тек тілдік белгілерді анықтайды, ал құқықтық саралауды сот береді. Бұл мәселе қорытындының жарамсыз деп танылуына, сот функцияларының алмастырылуына және процессуалдық тәуекелдердің туындауына әкеледі.

«Әдепсіз нысанды» айқындау мәселесі

Ең көп талқыланатын санаттардың бірі — әдепсіз түрде білдіру. «Әдепсіз нысан» ұғымы лингвистикалық емес болғандықтан, бұрын кеңейтілген тәсіл қолданылып, оған дөрекі, балағат немесе қарапайым сөйлеу тіліндегі сөздер жатқызылған.

Жаңа Әдістеме неғұрлым қатаң өлшемді бекітті, оған сәйкес әдепсіз нысан = сексуалдық және физиологиялық семантикамен байланысты обсценді (табу сипатындағы) лексика болып табылады. Бұл маңызды ғылыми және практикалық қорытындыға әкелді: кез келген қорлайтын пікір қылмыстық жауаптылыққа әкелетін қорлау болып табылмайды. Алайда мұндай тәсіл сөздіктерде «дөрекі», «балағат» деп белгіленген (мысалы, «гадина», «тварь», «мразь», «сволочь», «придурок», «дрянь» және т.б.) лексемалардың әлеуметтік желілерде және азаматтардың күнделікті өмірінде кеңінен қолданылуына алып келуі мүмкін. Бұл өз кезегінде аталған сөздерді қоғамдық-саяси өмірде, әлеуметтік желілерде және бұқаралық ақпарат құралдарында қолдануды іс жүзінде заңдастырғандай әсер қалдыруы ықтимал. Ал адамдардың ар-намысы мен қадір-қасиетін қорлау және кемсіту жағдайларының көбеюіне жол бермеудің маңыздылығын Қазақстан Республикасының Президенті Касым-Жомарт Кемелевич Токаев 2025 жылғы 14 наурызда өткен Ұлттық құрылтайдың IV отырысында атап өтіп, былай деген еді: «Мұндай қолайсыз әрекеттердің алдын алу бойынша ықтимал шараларды қарастыру қажет».

«Кемсіту» мен «қорлау» ұғымдарын ажырату

Маңызды мәселелердің бірі — кемсіту (кең санат) мен қорлау (құқықтық тұрғыдан тар санат) арасындағы айырмашылық.

Тәжірибеден көрініп тұрғандай, «дурак», «подлец», «тупой» сияқты сөздер кемсітуді білдіруі мүмкін, алайда олар Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 131-бабының құрамын қалыптастырмайды. Бұл сот тәжірибесімен де расталады, онда міндетті белгі ретінде дәл әдепсіз нысанның болуы көрсетіледі.

Сарапшыға сұрақтарды тұжырымдау кезіндегі қателер

Тәжірибе көрсеткендей, мағыналық блоктарды қайталау немесе құқықтық санаттарды енгізумен байланысты типтік қателер жиі жіберіледі. Сонымен қатар, «беделіне нұқсан келтіре ме» немесе «құқық бұзушылық құрамы бар ма» сияқты дұрыс емес сұрақтар да қойылып жатады. Әдістеме сарапшыға сұрақтарды кемсіту белгілерінің бар-жоғы немесе әдепсіз нысанның болуы не болмауы туралы түрде қоюды тікелей ұсынады.

КОММУНИКАТИВТІК КОНТЕКСТ — ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ ТАЛДАУДЫҢ НЕГІЗГІ ФАКТОРЫ

Сот психологиялық-филологиялық сараптаманың іргелі мәселелерінің бірі — коммуникативтік контекстің жеткілікті дәрежеде ескерілмеуі. Бұл өз кезегінде айтылған пікірдің мағынасының бұрмалануына және соның салдарынан қате сараптамалық қорытындыларға әкеледі.

Лингвистикалық мағына тек қолданылған бірліктердің сөздіктегі мағынасымен ғана емес, сонымен бірге бірқатар факторлардың жиынтығымен қалыптасады. Олардың қатарына мыналар кіреді: қарым-қатынас жағдайы, қатысушылардың әлеуметтік рөлдері, алдыңғы дискурс, интонациялық және прагматикалық ерекшеліктер, сондай-ақ коммуникацияның формасы (ауызша/жазбаша, жария/жеке).

Бір сөз немесе тіркес контекстке байланысты әртүрлі мағынаға ие болуы мүмкін. Мысалы, «сен данышпансың» деген тіркес шынайы мақтау, ирония немесе сарказм ретінде түсіндірілуі мүмкін. Контекст анықталмайынша, сарапшы айтылымның коммуникативтік мақсатын сенімді түрде айқындай алмайды.

Цифрлық ортадағы (WhatsApp, Telegram сияқты) мессенджерлер, әлеуметтік желілер, пікірлер мен форумдарда айтылымдарды талдау ерекше күрделілік тудырады. Мұндай мәтіндерге бейвербалды сигналдардың болмауы, жоғары эмоционалдылық, эмодзилер мен мемдерді қолдану, қысқартулар және диалогтардың үзік-үзік сипаты тән. Бұл сарапшыдан коммуникативтік жағдайды қайта құруды, жеке фрагментті емес, бүкіл хат алмасуды талдауды талап етеді. Мұндай мәтіндерді талдау психологиялық білімдерді қолдануды да қажет етеді.

Тәжірибеде жиі кездесетін жағдай — сарапшы айтылымды оқшау түрде талдайды, алдыңғы қақтығысты ескермейді және жауап репликаларын назардан тыс қалдырады. Соның нәтижесінде мағына бұрмаланады, кемсіту бар деген қате қорытындылар жасалады, ал бейтарап немесе ирониялық тіркестер қорлау ретінде танылуы мүмкін.

Контекст сараптамалық зерттеудің факультативті емес, міндетті элементі ретінде қарастырылуы тиіс.

Қазақстан Республикасындағы сот практикасы соңғы жылдары тұрақты ұстанымдарды қалыптастыруда. Соттар құқық бұзушылық құрамының барлық белгілерінің, атап айтқанда, адресаттылықтың, кемсітудің және әдепсіз нысанның болуын талап етеді. Әдеби тұрғыдан балағат болып саналатын сөздер әрдайым қылмыстық құқық бұзушылық құрамын құрай бермейді. Субъективті бағалаудан гөрі лингвистикалық талдауға басымдық беріледі. Бұрынғы кезеңдерде қалыптасқан тәсілдердің бірізді еместігі қарама-қайшы сот үкімдеріне, азаматтардың шағымдарына және сот жүйесіне сын пікірлердің туындауына алып келген болатын.

САРАПТАМАЛЫҚ ҚЫЗМЕТТІ ЖЕТІЛДІРУ БОЙЫНША ҰСЫНЫСТАР

Анықталған мәселелерді ескере отырып, бірқатар шаралар кешенін енгізу қажет деп саналады.

1) Соттарға сарапшыға құқықтық сипаттағы сұрақтарды қоюды алып тастау, контекстті талдауды талап ету және қорытындыны өзге дәлелдемелермен жиынтықта бағалау ұсынылады; күмән туындаған жағдайда қайталама сараптама тағайындау қажет.

2) Адвокаттарға сұрақтарды қатаң түрде лингвистикалық шеңберде тұжырымдау, сарапшының құзыретінен шығуын көрсету, сараптаманың әдіснамасын талдау және баламалы зерттеулерді бастамашылық ету ұсынылады.

3) Сарапшыларға нақты фактілік талдау мен құқықтық бағалауды қатаң ажырату, контекстті, коммуникативтік мақсатты және адресаттылықты ескеру, сондай-ақ құқықтық сипаттағы түпкілікті (категориялық) қорытындылардан аулақ болу міндеті жүктеледі.

4) Соттар мен тергеу органдары үшін әдістемелік ұсынымдар әзірлеу және сот лингвистикасы саласындағы ғылыми зерттеулерді дамыту қажет.

Сот сараптамасын одан әрі дамыту көпсалалы тәсілді енгізуге, сараптамалық әдістемелерді цифрландыруға, зерттеулердің ашықтығын арттыруға және лингвистика мен құқық саласындағы ғылыми жетістіктерді біріктіруге бағытталуы тиіс.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2004 жылғы 26 қарашадағы № 16 нормативтік қаулысы.

2. «Методика экспертного исследования по делам о возбуждении социальной, национальной, родовой, расовой, сословной или религиозной розни». ҚР ӘМ ССО, 2019/Дәулеткелдіқызы Д., Карымсакова Р.Д., Мусина Д.Р., Подопригора Р.А., Сванкулов А.Е.

3. Методика проведения судебно-экспертного исследования объектов, содержащих языковые признаки оскорбления. ҚР ӘМ ССО - Астана, 2025.

4. Методика исследования поликодовых текстов. – Астана, 2019 /Сванкулов А.Э., Абишева Н.А., Есилбаева К.Н.

5. «Высказывание любого выражения, содержащее лишь отдельные признаки оскорбления чести и достоинства личности не может являться основанием для привлечения к уголовной ответственности»/ Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының Бюллетені № 2уп-285-20, 2021 жылғы 14 қа

PROBLEMATIC ISSUES IN FORENSIC LINGUISTIC EXAMINATIONS IN INSULT CASES IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Authors:

Nagima Asimkhanovna AbishevaForensic Expert

Andrey Leonidovich KolpakovAttorney, Almaty City Bar Association

This article analyzes the problems associated with forensic psychological and linguistic examinations in insult cases in the Republic of Kazakhstan. It examines methodological, procedural, and institutional shortcomings in expert practice, including errors in the formulation of questions posed to experts, the conflation of legal and linguistic categories, and inconsistencies in judicial practice. Particular attention is given to the criteria of “indecent form,” the role of context, and the limits of expert examination. The authors propose specific measures aimed at improving forensic expert activities.

ПРОБЛЕМНЫЕ ВОПРОСЫ ПРИ ПРОВЕДЕНИИ СУДЕБНОЙ ПСИХОЛОГО-ФИЛОЛОГИЧЕСКОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ ПО ДЕЛАМ ОБ ОСКОРБЛЕНИИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Авторы:

Абишева
Нагима Асимхановна
Судебный эксперт

Колпаков
Андрей Леонидович
Адвокат Алматинской городской коллегии адвокатов

В статье проводится анализ проблем судебной психолого-филологической экспертизы по делам об оскорблении в Республике Казахстан. Рассматриваются методологические, процессуальные и институциональные недостатки экспертной практики, включая ошибки в формулировке вопросов эксперту, смешение правовых и лингвистических категорий, а также противоречия судебной практики. Особое внимание уделяется критериям «неприличной формы», роли контекста и пределам экспертного исследования. Предлагаются конкретные меры по совершенствованию судебно-экспертной деятельности.

В последние годы в Республике Казахстан наблюдается устойчивый рост количества дел, связанных с оценкой речевых высказываний. Данная тенденция обусловлена цифровизацией общественных коммуникаций, активным использованием социальных сетей и мессенджеров, а также снижением порога публичного выражения негативных оценок.

Судебная психолого-филологическая экспертиза стала ключевым инструментом установления фактических обстоятельств по делам об оскорблении. Однако её возрастающая роль привела к ряду системных проблем, влияющих на качество судебных решений.

Практика показывает, что в ряде случаев заключение эксперта фактически подменяет судебное решение, суды без критической оценки принимают выводы экспертов, допускаются методологические и процессуальные ошибки. Это свидетельствует о необходимости научного осмысления и совершенствования подходов к проведению экспертиз.

Анализ статистических данных судебно-экспертной деятельности за 2025 год позволяет объективно оценить масштаб использования экспертиз и их влияние на судебную практику.

Согласно официальным данным, в 2025 году по Республике всего поступило материалов на экспертизу — 165 610, выполнено экспертиз — 158 985. Из них:

-по уголовным делам — 133 047

-по гражданским делам — 8 191

-по административным делам — 17 747.

Приведённые данные свидетельствуют о том, что экспертиза является массовым и системообразующим инструментом правосудия. Фактически более 150 тыс. экспертиз в год, что означает ежедневное использование экспертных заключений судами. Институт судебных экспертиз по г. Алматы демонстрирует одни из наиболее высоких показателей, поступило материалов — 25 202, выполнено экспертиз — 23 879.

Из них:

-уголовные — 18 873

-гражданские — 1 581

-административные — 3 425.

Алматы является ключевым центром экспертной нагрузки в стране. Это означает, формирование практики происходит именно в Алматы, высокую концентрацию споров, включая дела об оскорблении и повышенное значение качества экспертиз.

С учётом объёма экспертиз суд не вправе воспринимать экспертное заключение как безусловное доказательство, а обязан его критически оценивать, проверять методологию и учитывать контекст.

Судебная психолого-филологическая экспертиза стала ключевым доказательственным инструментом при рассмотрении дел об оскорблении, предусмотренных статьёй 131 УК РК.

Как отмечается в научных и методических материалах, современная практика характеризуется ростом числа речевых правонарушений, что обусловлено расширением медиапространства и доступностью публичного выражения мнений.

В этих условиях особую значимость приобретает научная обоснованность экспертиз, единообразие методологии и корректность процессуального использования экспертных заключений.

Согласно законодательству Республики Казахстан, оскорбление определяется как унижение чести и достоинства, выраженное в неприличной форме. Методика проведения судебно-экспертного исследования объектов, содержащих языковые признаки оскорбления (шифр-18.2), одобренная Ученым Советом ЦСЭ МЮ РК 24.11.2025 г., протокол № 4 (далее – Методика), закрепляет, что задачей эксперта является установление наличия языковых признаков унижения, наличия неприличной формы выражения.

Таким образом, эксперт работает не с правовой квалификацией, а с лингвистическими признаками, что уже порождает первую фундаментальную проблему — разграничение компетенции суда и эксперта.

КЛЮЧЕВЫЕ ПРОБЛЕМЫ СУДЕБНОЙ ЛИНГВИСТИЧЕСКОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ

Смешение правовых и лингвистических категорий.

На практике экспертам часто ставятся вопросы, содержащие правовую оценку, например, «является ли высказывание оскорблением» или «порочит ли честь и достоинство». Такие вопросы выходят за пределы компетенции эксперта, поскольку эксперт устанавливает языковые признаки, а суд даёт правовую квалификацию. Данная проблема приводит к недопустимости заключения, подмене функций суда и процессуальным рискам.

Проблема определения «неприличной формы»

Одна из наиболее дискуссионных категорий — неприличная форма выражения. В связи с тем, что «неприличная форма» понятие не лингвистическое ранее применялся расширительный подход, при котором к неприличной форме относились грубые, бранные или разговорные слова.

Новая Методика закрепила более строгий критерий, согласно которого неприличная форма = обсценная (табуированная) лексика, связанная с сексуальной и физиологической семантикой. Это привело к важному научному и практическому выводу, что не каждое оскорбительное высказывание является уголовно наказуемым оскорблением. Однако, такой подход может привести к широкому использованию лексем, имеющих в словарях пометы «грубое», «бранное» (например, гадина, тварь, мразь, сволочь, придурок, дрянь и т.д.) в социальных сетях и повседневной жизни граждан, что по сути приведет к легализации использования данных лексем в повседневной общественно-политической жизни, социальных сетях и масс-медиа. Тогда как важность недопущения увеличения случаев оскорбления и унижения достоинства людей была отмечена Президентом Республики Казахстан Касым-Жомарт Кемелевичем Токаевым во время IV заседания Национального курултая 14 марта 2025 года, который сказал: «Необходимо рассматривать возможные меры пресечения таких неприемлемых действий».

Разграничение «унижения» и «оскорбления»

Серьёзной проблемой является различие между унижением (широкая категория) и оскорблением (юридически узкая категория).

Как следует из практики слова «дурак», «подлец», «тупой» могут выражать унижение, но не образуют состав ст. 131 УК РК. Это подтверждается судебной практикой, где указывается, что обязательным признаком является именно неприличная форма.

Ошибки при формулировке вопросов эксперту

Практика показывает, что допускаются типичные ошибки, связанные с дублированием смысловых блоков или включением правовых категорий. Кроме того, бывает и такое, что ставят следующие некорректные вопросы - «порочит ли репутацию» или «имеется ли состав правонарушения». Методика прямо рекомендует задавать вопросы в форме о наличии либо отсутствии признаков унижения или наличия неприличной формы.

КОММУНИКАТИВНЫЙ КОНТЕКСТ КАК КЛЮЧЕВОЙ ФАКТОР ЛИНГВИСТИЧЕСКОГО АНАЛИЗА

Одной из фундаментальных проблем судебной психолого-филологической экспертизы является недооценка коммуникативного контекста, что приводит к искажению смысла высказывания и, как следствие, к ошибочным экспертным выводам.

Лингвистическое значение высказывания формируется не только словарным значением используемых единиц, но и совокупностью факторов, включающих следующее: ситуацию общения, социальные роли участников, предшествующий дискурс, интонационные и прагматические особенности и форму коммуникации (устная/письменная, публичная/частная).

Одно и то же слово или выражение может иметь различные значения в зависимости от контекста. Пример: фраза «ты гений» может интерпретироваться как, искренняя похвала, ирония, сарказм. Без установления контекста эксперт не способен достоверно определить коммуникативную цель высказывания.

Особую сложность представляет анализ высказываний в цифровой среде, мессенджеры (WhatsApp, Telegram), социальные сети, комментарии и форумы. Характерными особенностями высказываний является отсутствие невербальных сигналов, высокая степень эмоциональности, использование эмодзи, мемов, сокращений и фрагментарность диалогов. Это требует от эксперта реконструкции коммуникативной ситуации, анализа всей переписки, а не отдельного

фрагмента. Такие тексты также требует и использования психологических знаний.

На практике часто встречаются случаи, когда эксперт анализирует высказывание изолированно, не учитывает предшествующий конфликт, игнорирует ответные реплики. В результате чего наступают, следующие последствия, такие как искажение смысла, ложные выводы о наличии унижения, признание нейтральных или иронических выражений оскорбительными.

Контекст должен рассматриваться как обязательный элемент экспертного исследования, а не факультативный фактор.

Судебная практика в РК в последние годы формирует устойчивые подходы. Суды требуют наличие всех признаков состава, как-то адресность, унижение, неприличная форма. Литературные оскорбительные слова не всегда образуют состав преступления. Приоритет отдаётся лингвистическому анализу, а не субъективной оценке. Именно неоднозначность подходов ранее приводила к противоречивым приговорам, жалобам граждан и критике судебной системы.

ПРЕДЛОЖЕНИЯ ПО СОВЕРШЕНСТВОВАНИЮ ЭКСПЕРТНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

С учётом выявленных проблем представляется необходимым внедрение комплекса мер.

1) Судам следует исключить постановку правовых вопросов эксперту, требовать анализа контекста и оценивать заключение в совокупности с другими доказательствами, при наличии сомнений назначать повторную экспертизу.

2) Адвокатам необходимо формулировать вопросы строго в пределах лингвистики, указывать на выход эксперта за пределы компетенции, анализировать методологию экспертизы и инициировать альтернативные исследования.

3) Экспертам надлежит строго разграничивать фактический анализ, правовую оценку. Учитывать контекст, коммуникативную цель, адресность и избегать категоричных выводов правового характера.

4) Необходимо создать методические рекомендации для судов и следственных органов и развивать научные исследования в области судебной лингвистики.

Дальнейшее развитие судебной экспертизы должно быть направлено на междисциплинарный подход, цифровизацию экспертных методик, повышение прозрачности исследований и интеграцию научных достижений лингвистики и права.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Нормативное постановление Верховного Суда Республики Казахстан от 26 ноября 2004 г. № 16.

2. Методика экспертного исследования по делам о возбуждении социальной, национальной, родовой, расовой, сословной или религиозной розни». ЦСЭ МЮ РК, 2019/Дәулеткелдіқызы Д., Карымсакова Р.Д., Мусина Д.Р., Подопригора Р.А., Сванкулов А.Е.

3. Методика проведения судебно-экспертного исследования объектов, содержащих языковые признаки оскорбления. ЦСЭ МЮ РК - Астана, 2025.

4. Методика исследования поликодовых текстов. – Астана, 2019 /Сванкулов А.Э., Абишева Н.А., Есилбаева К.Н.

5. «Высказывание любого выражения, содержащее лишь отдельные признаки оскорбления чести и достоинства личности не может являться основанием для привлечения к уголовной ответственности»/ Бюллетень Верховного Суда РК № 2уп-285-20 14 января 2021 г. 8. Верховный суд Республики Казахстан. Судебный кабинет. Банк судебных актов.

СОТ САРАПТАМАСЫ ЖӘНЕ ӘДІЛ СОТ ТӨРЕЛІГІ

«EXPERTUS» журналының қонағы - Астана қаласының әкімшілік құқық бұзушылықтар жөніндегі мамандандырылған ауданаралық сотының судьясы Эльвира Назымбекқызы Уразамбетова сот сараптамасының маңыздылығы, оның сот шешіміне ықпалы және қазіргі даму деңгейі туралы өз тәжірибесіне сүйене отырып ой бөліседі.

Эльвира Назымбекқызы, сіздің судья мамандығын таңдауыңызға не әсер етті?

Құқық саласына деген қызығушылық мектеп қабырғасынан бастау алды - заңның қоғамдық тәртіпті қалай реттейтіні, адам тағдырына қалай әсер ететіні мені ерте кезден қызықтырды. Университетте оқып жүргенде әкімшілік құқық саласы ерекше назар аудартты, өйткені бұл сала абстрактілі теория емес, күнделікті өмірдің тікелей көрінісі. Мамандандырылған ауданаралық сотта қызмет ету - бұл нақты саланы тереңдете зерттеуге, сол саладағы сот практикасын қалыптастыруға мүмкіндік береді, ал судья лауазымы - қоғамдық сенімнің символы деп есептеймін және жауапкершілігі де қатар орын алады.

СОТ САРАПТАМАСЫНЫҢ НЕГІЗГІ МАҚСАТЫ

- **Арнайы білімді қажет ететін мәселелер бойынша объективті негіз ұсыну**
- **Істің фактілерін ғылыми тұрғыдан дәлелдеу**
- **Сот шешімінің заңдылығы мен әділдігін қамтамасыз ету**
- **Қоғамдық сенім мен әділ сот төрелігін нығайту**

Сіздің ойыңызша, сот шешімін шығаруда сот сараптамасының рөлі қандай және сарапшының қорытындысы қаншалықты жиі негізгі дәлел болып табылады?

Сот сараптамасы – судьяның арнайы білімді қажет ететін мәселелерде объективті негізге сүйенуіне мүмкіндік беретін маңызды құрал болып табылады. Әкімшілік істерде, әсіресе экология және санитарлық нормаларға қатысты дауларда сараптамасыз шешім шығару іс жүзінде қиын.

Жол-көлік оқиғаларына қатысты істерде сараптаманың рөлі айрықша. Мұнда бір ғана жалпы зерттеу емес, бірнеше бағыт бойынша кешенді сараптамалар жүргізіледі: оқиға мән-жайларын көлік-трасологиялық зерттеу, көлік құралының техникалық жай-күйін анықтау, сондай-ақ жол жабыны мен жол жағдайларының техникалық сипаттамасын зерттеу. Бұл бағыттардың әрқайсысы жеке мән-жайды айқындайды, алайда істің толық көрінісін қалыптастыру үшін олардың нәтижелерін бірлікте бағалау маңызды.

Сараптама соттың техникалық сипаттағы білім жетіспеушілігін толықтырып қана қоймай, шешімнің ғылыми негізділігін қамтамасыз етеді, сол арқылы оның заңдылығы мен әділдігіне ықпал етеді.

Сарапшының қорытындысы, әсіресе жол-көлік оқиғаларына қатысты істерде, маңызды дәлелдемелердің бірі болып табылады. Мысалы, көлік-трасологиялық зерттеулер немесе техникалық жай-күйді анықтау нақты әрі объективті деректер береді. Мұндай сараптамалар істің объективті көрінісін қалыптастыруға ықпал етеді. Сондықтан оның дәлелдемелік маңызы өте жоғары.

Сарапшы қорытындысы сотта қаншалықты маңызды дәлел болып табылады?

Сарапшының қорытындысы соттағы маңызды дәлелдемелердің бірі болып табылады, әсіресе арнайы білімді талап ететін істерде. Дегенмен, ол басқа дәлелдемелермен бірге кешенді түрде бағаланады. Яғни сараптама шешуші рөл атқаруы мүмкін, бірақ ол жалғыз негіз ретінде қарастырылмайды.

Қандай жағдайларда сот сараптамалық қорытындыны сын көзбен бағалайды және тәжірибеде оның осал жақтары көбіне неден көрінеді?

Егер сараптамалық қорытындыда қайшылықтар, жеткіліксіз негіздеме немесе зерттеу нәтижелерінің әлсіз дәлелдік базасы байқалса, сот оны сын көзбен бағалайды. Сондай-ақ қорытынды басқа іс материалдарындағы дәлелдемелермен сәйкес келмеген жағдайда немесе сарапшы қолданған әдістеме дұрыс не толық пайдаланылмаған кезде күмән туындайды. Мұндай жағдайларда қосымша немесе қайталама сараптама тағайындалуы мүмкін.

Тәжірибеде сараптамалық қорытындылардың осал тұстары көбіне қолданылған әдістемелерге сілтемелердің жеткіліксіздігімен, зерттеу кезеңдерінің толық ашылмауымен немесе қорытындының жеткілікті түрде негізделмеуімен байланысты болады. Дегенмен, сот пен сарапшылар арасындағы өзара түсіністік пен кәсіби коммуникация күшейген сайын сараптама сапасы да тұрақты түрде артып келеді.

> *«Сараптама сот шешімінің ғылыми негізділігін қамтамасыз етеді және әділ сот төрелігінің ажырамас бөлігі болып табылады»*

Түсінікті, ал сарапшы қорытындыларының логикасы мен негізділігі қаншалықты маңызды?

Бұл - сарапшы қорытындысының мазмұнындағы ең маңызды талаптардың бірі. Тұжырым зерттеу нәтижелерінен логикалық түрде туындауы тиіс, яғни сарапшы неліктен дәл осындай қорытындыға келгенін соттың толық түсінуіне мүмкіндік болуы керек. Жақсы құрылымдалған, логикасы айқын қорытынды - бұл сот процесін жеделдетеді, тараптардың сенімін арттырады және түпкі нәтижеде әділ шешімнің қабылдануына тікелей ықпал етеді.

Сараптама тағайындау кезінде қандай мәселелер туындайды?

Мамандандырылған сарапшыларды, әсіресе арнайы бейінді мамандарды іздеу кейде уақытты талап етеді. Бұл – жүйенің дамып келе жатқанын көрсететін факторлардың бірі. Сонымен қатар сараптама жүргізу мерзімдерін сотта істі қарау мерзімдерімен үйлестіру де назар аударуды қажет ететін өзекті мәселе болып қала береді.

Аталған қиындықтар сот жүйесі мен сараптама мекемелері арасындағы өзара іс-қимылды одан әрі жетілдіру қажеттігін көрсетеді және олардың ынтымақтастығын нығайтуға ықпал етеді.

Сот пен сарапшылар арасындағы өзара әрекеттестікті қалай жақсартуға болады және Қазақстандағы сот сараптамасының даму деңгейін қалай бағалайсыз?

Сот пен сарапшылар арасындағы өзара іс-қимыл үнемі дамып келеді. Бұл үдерісте заманауи технологиялар мен нақты әдістемелер маңызды рөл атқарып, олардың байланысын одан әрі нығайтады. Ақпарат алмасу жедел әрі ашық түрде жүзеге асырылады, бұл өз кезегінде сот төрелігінің сапасын арттыруға ықпал етеді.

Қазақстанда, әсіресе жол-көлік оқиғалары бойынша сот сараптамасы біршама дамыған жүйе ретінде қалыптасқан. Сараптамалардың бағыттарға бөлінуі олардың сапасын арттыруға мүмкіндік береді. Қолданыстағы нормативтік-құқықтық база, соның ішінде «Сот-сараптама қызметі туралы» заң, бұл саланың тұрақты дамуына негіз болып отыр.

Жалпы алғанда, сот сараптамасының даму деңгейі жоғары және болашағы зор. Мамандандырылған сараптама орталықтарының желісі кеңейіп, кадрлық әлеует те нығайып келеді. Сонымен қатар цифрлық технологиялар мен жаңа әдістерді енгізу қарқынының артуы Қазақстан сот сараптамасының халықаралық стандарттарға жақындап келе жатқанын көрсетеді.

Жалпы іс жүргізу барысында ақиқатты анықтауда сарапшының рөлі қандай?

Сарапшы іс жүргізу барысында ақиқатты анықтауда маңызды рөл атқарады. Ол арнайы ғылыми және техникалық білімін пайдалана отырып, істің мән-жайын жан-жақты зерттеуге және күрделі мәселелерді түсіндіруге көмектеседі. Бұл сотқа дәлелдемелерді дұрыс бағалап, негізделген шешім қабылдауға мүмкіндік береді.

Сарапшының кәсібилігі мен объективтілігі істі жан-жақты, сапалы қарауға және ақиқатты анықтауға тікелей ықпал етеді.

Сараптамаға цифрлық технологиялар мен жасанды интеллектті енгізуге қалай қарайсыз?

Әрине, жасанды интеллект талдау үдерісін жеделдетіп, адам факторынан туындайтын қателіктерді азайтуға ықпал ете алады. Цифрлық құралдардың сотта дәлел ретінде қолданылуын реттейтін нормативтік база қалыптасқан сайын, бұл технологиялар сот сараптамасын жаңа деңгейге көтереді деп сенемін.

Сарапшылар үшін бірыңғай әдістемелер болуы тиіс пе?

Бірыңғай әдістемелердің болуы өте маңызды. Бұл сараптамалардың бірізділігін және сапасын қамтамасыз етеді. Сонымен қатар қорытындылардың сенімділігін арттырады. Бұл сот тәжірибесінде тұрақтылық пен әділдікті нығайтуға ықпал етеді.

Бір сөйлеммен: сапалы сот сараптамасы дегеніміз не?

Сапалы сот сараптамасы – сарапшының ғылыми негізделген әдістеме бойынша жүргізген, нақты заңдық маңызы бар сұраққа логикалық әрі дәлелді жауап беретін, сот шешім қабылдауына сенімді негіз болатын объективті зерттеу.

CYBERSECURİTY AND SOFTWARE UPDATE REGULATİONS İN THE AUTOMOTİVE SECTOR: A FULL CİTATİON MAPPİNG ANALYSİS OF UNECE R155 AND R156

Mehmet SEN,

Chief Superintendent (R),
Crime Scene Investigation
and Cyber Security Expert

ABSTRACT

The increasing digitalization of modern vehicles has expanded the cybersecurity attack surface, necessitating regulatory intervention. The United Nations Economic Commission for Europe introduced UNECE Regulation No. 155 and Regulation No. 156 to address cybersecurity risks and software update management in road vehicles. This study provides a structured analysis of these regulations using full citation mapping, linking each requirement to its corresponding regulatory article. The findings demonstrate that R155 establishes a lifecycle-based cybersecurity management framework, while R156 ensures secure and traceable software updates. Together, these regulations form a comprehensive compliance model for software-defined vehicles.

1. INTRODUCTİON

The automotive industry has evolved into a software-driven ecosystem where vehicles are increasingly connected and exposed to cyber threats. This transformation has introduced new risks associated with remote access, software vulnerabilities, and system integration challenges. To mitigate these risks, regulatory frameworks such as UNECE R155 and UNECE R156 have been introduced.

UNECE R155 requires manufacturers to establish a Cybersecurity Management System (CSMS) to manage risks throughout the lifecycle of the vehicle (R155, Art. 5.1.1; Art. 7.2). In parallel, UNECE R156 mandates the implementation of a Software Update Management System (SUMS) to ensure secure and controlled software updates (R156, Art. 5.1; Art. 7.1).

2. CYBERSECURİTY FRAMEWORK UNDER UNECE R155

2.1 CSMS Implementation

Manufacturers are required to establish, implement, and maintain a CSMS to systematically manage cybersecurity risks (R155, Art. 5.1.1). This system must be demonstrated during the type approval process (R155, Art. 7.2).

2.2 Risk Identification and Assessment

R155 mandates that manufacturers identify and assess cybersecurity risks associated with vehicle systems (R155, Art. 5.1.2–5.1.3). This includes evaluating potential vulnerabilities and defining mitigation strategies.

2.3 Threat Analysis (TARA)

A structured threat analysis approach is required to identify attack vectors and system weaknesses (R155, Art. 5.1.4; Annex 5). Annex 5 provides detailed threat scenarios, including unauthorized access and communication manipulation.

2.4 Incident Detection and Response

Cybersecurity incidents must be detected, monitored, and responded to effectively (R155, Art. 5.2.1–5.2.2). This includes establishing mechanisms for real-time monitoring and incident reporting.

2.5 Supply Chain Security

R155 extends cybersecurity requirements to suppliers and third-party components (R155, Art. 5.3). Manufacturers must ensure that all components meet cybersecurity requirements.

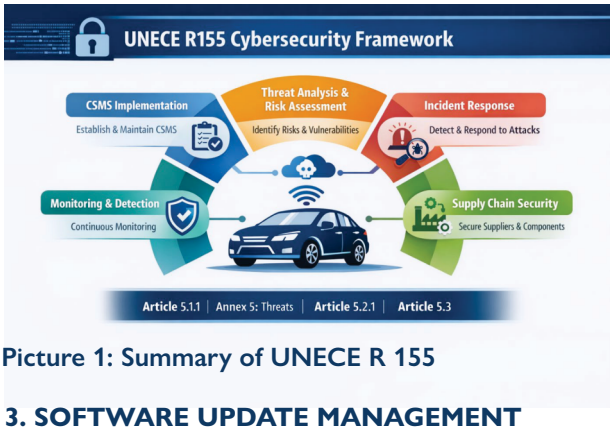

Picture 1: Summary of UNECE R 155

3. SOFTWARE UPDATE MANAGEMENT UNDER UNECE R156

3.1 SUMS Implementation

Manufacturers must establish a Software Update Management System (SUMS) to manage software updates securely (R156, Art. 5.1). Compliance must be demonstrated during type approval (R156, Art. 7.1).

3.2 Integrity and Authenticity

Software updates must maintain integrity and authenticity at all times (R156, Art. 5.2.1–5.2.2). This ensures that updates are not tampered with or unauthorized.

3.3 Version Control and Traceability

Manufacturers must maintain detailed records of software versions and updates (R156, Art. 5.3–5.4). This enables full traceability throughout the vehicle lifecycle.

3.4 Secure OTA Updates

Over-the-Air (OTA) updates must be securely deployed and verified (R156, Art. 5.5; Annex 1). This includes :

authentication and validation processes before installation.

3.5 Safety Validation

Software updates must not negatively affect vehicle safety or regulatory compliance (R156, Art. 5.6). Safety validation is required prior to deployment.

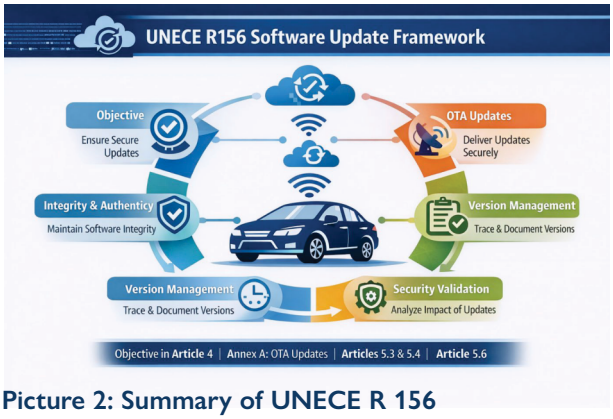

Picture 2: Summary of UNECE R 156

4. INTEGRATİON OF R155 AND R156

R155 and R156 operate as complementary frameworks. While R155 focuses on identifying and mitigating cybersecurity risks, R156 ensures that software updates are securely managed. Together, they provide an end-to-end lifecycle security approach.

The integration of these regulations ensures:

Continuous risk management (R155, Art. 5.1)

Secure update processes (R156, Art. 5.5)

Lifecycle traceability (R156, Art. 5.3)

5. IMPLEMENTATİON CHALLENGES

5.1 Technical Challenges

Complexity of ECU-based architectures

Integration of cybersecurity controls

Secure OTA implementation

5.2 Organizational Challenges

Supplier coordination (R155, Art. 5.3)

Documentation and compliance

5.3 Regulatory Challenges

Type approval requirements (R155, Art. 7.2; R156, Art. 7.1)

Continuous compliance monitoring

6. CONCLUSİON

UNECE R155 and R156 establish a comprehensive regulatory framework for automotive cybersecurity and software update management. R155 ensures that cybersecurity risks are managed throughout the vehicle lifecycle, while R156 guarantees that software updates are secure, traceable, and compliant. The integration of these regulations is essential for the safe deployment of software-defined vehicles.

REFERENCE LİST

1. United Nations Economic Commission for Europe (UNECE).UN Regulation No. 155 – Uniform provisions concerning the approval of vehicles with regard to cybersecurity and cybersecurity management system. Geneva: UNECE, 2021.

2. UNECE. UN Regulation No. 155 (Cyber security and Cyber Security Management System).

Автомобиль секторындағы киберқауіпсіздік және бағдарламалық қамтамасыз етуді жаңарту ережелері: UNECE R155 және R156 бойынша сілтемелерді толық картаға түсіру талдауы

Мехмет Шен, бас суперинтендант (R), қылмыс орнын тергеу және киберқауіпсіздік сарапшысы

Аңдатпа

Заманауи көліктердің цифрлануының артуы киберқауіпсіздікке қатысты шабуылдардың ауқымын кеңейтті, бұл реттеуші шаралардың енгізілуін қажет етеді. Біріккен Ұлттар Ұйымының Еуропалық экономикалық комиссиясы жол көліктеріндегі киберқауіпсіздік тәуекелдерін және бағдарламалық қамтамасыз етуді жаңарту басқаруын реттеу үшін UNECE №155 және №156 ережелерін енгізді.

Бұл зерттеу аталған ережелерді толық дәйексөздік сәйкестік әдісі арқылы құрылымдық түрде талдайды, әрбір талапты тиісті нормативтік баптармен байланыстырады. Зерттеу нәтижелері R155 ережесінің өмірлік циклге негізделген киберқауіпсіздік басқару жүйесін қалыптастыратынын, ал R156 ережесінің қауіпсіз әрі бақыланатын бағдарламалық жаңартуларды қамтамасыз ететінін көрсетеді.

Осылайша, аталған екі регламент бірге бағдарламалық қамтамасыз етуге негізделген көлік құралдары үшін кешенді сәйкестік моделін қалыптастырады.

Аннотация

Возрастающая цифровизация современных транспортных средств расширила поверхность кибератак, что обусловило необходимость нормативного вмешательства. Европейская экономическая комиссия Организации Объединённых Наций (UNECE) ввела Регламент № 155 и Регламент № 156 для управления рисками кибербезопасности и обновлениями программного обеспечения в дорожных транспортных средствах. В данном исследовании представлен структурированный анализ этих регламентов с использованием метода полной картографии ссылок, при котором каждое требование соотносится с соответствующей статьёй нормативного акта. Результаты показывают, что R155 формирует систему управления кибербезопасностью на протяжении всего жизненного цикла, тогда как R156 обеспечивает безопасность и прослеживаемость обновлений программного обеспечения. В совокупности эти регламенты образуют комплексную модель соответствия для программно-определяемых транспортных средств.

ТОЛЫҚ ДАЙЫН КЕЛІСІМ ШАРТТАРЫ: СОТ САРАПТАМАСЫНДА ЖҰМЫС КӨЛЕМІН АНЫҚТАУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Тлегенова Гүлсім Серикбаевна

Сот-құрылыс сараптамасы бойынша сот сарапшысы, EMBA магистрі, кәсіби журналдың бас редакторы.

Андатпа

Мақалада толық дайын жөндеу-құрылыс жұмыстарына арналған мердігерлік келісім шарттардың құқықтық айқынсыздық мәселелері қарастырылады. Сот-құрылыс-техникалық және құрылыс-экономикалық сараптама жүргізу мүмкіндігіне ерекше назар аударылады.

Сарапшы құзыретінің шектері және сметалық құжаттама болмаған кезде туындайтын практикалық қиындықтар талданады.

Түйін сөздер: жұмыстың құны, ҚР ЭСН, ҚР ҚНБҚ, толық дайын келісім-шарты, ірілендірілген көрсеткіштер, жөндеу жұмыстары, сметалық құн.

Сот құрылыс-экономикалық және құрылыс-техникалық сараптамалар тәжірибесінде тұрғын және тұрғын емес үй-жайларда жөндеу-құрылыс жұмыстарын орындауға арналған мердігерлік шарттардан туындайтын даулар елеулі орын алады. Кең таралған тәжірибе — «толық дайын күйінде тапсыру» қағидаты бойынша шарт жасасу, мұнда жұмыс құны 1 шаршы метрге белгіленген баға негізінде анықталып, ол үй-жайдың жалпы ауданына көбейтіледі.

Көбінесе мұндай шарттар егжей-тегжейлі сметаның, жұмыстар тізбесінің және олардың сандық көрсеткіштерінің болмауымен қатар жүреді. Кейінгі сот талқылауы жағдайында бұл мән-жай сараптама жүргізуді және объективті сараптамалық қорытынды қалыптастыруды едәуір қиындатады.

Мердігерлік қатынастарды құқықтық реттеудің негіздері Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексінде бекітілген. Оның ережелеріне сәйкес:

- келісім-шарттың мәні айқындалуы тиіс;
- жұмыстардың көлемі тараптармен келісілуі қажет;
- мердігер жұмыстарды жобалық құжаттамаға сәйкес орындауға міндетті [1].

Қосымша ретінде «Қазақстан Республикасындағы сәулет, қала құрылысы және құрылыс қызметі туралы» заң қолданылады, ол жобалық құжаттаманы әзірлеудің міндеттілігін және құрылыс нормаларын сақтауды белгілейді [2].

Қазақстан Республикасының қолданыстағы құрылыс нормаларына сәйкес, ҚР ҚН жобалық құжаттаманы әзірлеу тәртібін регламенттейді, ал ҚР ЕЖ құрылыс және жөндеу жұмыстарын орындау технологиясына қойылатын талаптарды белгілейді, сондай-ақ сметалық құжаттама жұмыстар көлемінің ведомостары негізінде қалыптастырылады. Осылайша, құрылыс нормалары әрбір жұмыс түрінің міндетті түрде сандық түрде ($м^2$, $м^3$, сыз. м және т.б.) көрсетілуін көздейді.

Сметалық құжаттама болмаған жағдайда нақты орындалған жұмыстарды белгіленген нормативтік талаптармен салыстыру, олардың жобалық шешімдерге сәйкестігін анықтау, сондай-ақ орындалған жұмыстардың құнын дұрыс есептеу мүмкін болмайды. Бастапқы деректердің жетіспеушілігі сметалық нормалаудың жалпы қабылданған әдістемелерін және құнды объективті бағалауды қолдануды жоққа шығарады. Осыған байланысты 1 шаршы метр үшін ірілендірілген бағаға негізделген шарттық модельді қолдану құрылыс саласындағы қолданыстағы нормативтік реттеудің логикасына қайшы келеді, өйткені ол жұмыстар көлемін, олардың құрылымын және ресурстық құрамын егжей-тегжейлі есепке алуға негізделген.

Осындай дауларды шешу тәжірибесінде сот-сараптамалық зерттеулер көбінесе сот сараптамасының әдіснамалық шектеулерімен қатар, бастапқы құжаттамалық базаның жеткіліксіздігіне байланысты бірқатар елеулі қиындықтармен ұштасады. Атап айтқанда, жобалық-сметалық құжаттаманың — бекітілген жобаның, жергілікті сметалық есептердің, орындалған жұмыстарды қабылдау актілерінің 2В нысаны бойынша, сондай-ақ атқарушылық құжаттаманың болмауы сарапшының объективті және тексерілетін қорытындылар қалыптастыру мүмкіндігін едәуір шектейді. Аталған деректердің тапшылығы жағдайында сарапшы тараптардың келісілген міндеттемелер көлемін сенімді түрде анықтау мүмкіндігінен айырылады, бұл өз кезегінде сараптамалық қорытындының негізділік дәрежесін төмендетеді және зерттеу нәтижелерінің белгісіздік деңгейін арттырады (1-суретті қараңыз).

Сметалық құжаттаманың сараптамалық практикадағы маңызы

Сметалық құжаттама сараптамалық практикада келесі функцияларды орындайды:

- тараптармен келісілген жұмыс көлемін бекітеді;
- шарттық баға құрылымын айқындайды;
- сандық-құндық салыстыру жүргізуге мүмкіндік береді;
- міндеттемелердің орындалу дәрежесін анықтауға негіз болады.

Ол болмаған жағдайда сарапшы тек:

- орындалған жұмыстардың нақты баржоғын;

Критерий	Сметасы бар келісім-шарт	«Дайын күйінде тапсыру» келісім-шарты (1 шаршы метр үшін)
Жұмыстардың детализациясы	Жоғары	Жоқ
Сараптама жүргізу мүмкіндігі	Толық	Шектеулі
Жұмыстар көлемін анықтау	Нақты	Анықталмаған
Құнды есептеу	Негізделген	Ірілендірілген
Дәлелдемелік база	Жеткілікті	Жеткіліксіз
Даулар қаупі	Орташа	Жоғары

1-суретті қараңыз

•олардың техникалық жай-күйін;
• нарықтық шамалас құнын ғана анықтай алады.

Алайда мердігердің міндеттемелері келісім-шартқа сәйкес қай бөлігінде тиісінше орындалғанын анықтау едәуір қиынға соғады.

Сараптама жүргізу кезінде туындайтын типтік сұрақтар

Жұмыстардың толық орындалмауына байланысты дауларды қарау барысында сот сарапшысының алдына, әдетте, өзара байланысты бірқатар сұрақтар қойылады. Оларға келісім-шарт талаптарына сәйкес нақты орындалған жұмыстардың сәйкестігін анықтау, орындалған және орындалмаған жұмыстар көлемін белгілеу, нақты орындалған операциялардың құнын есептеу, сондай-ақ олардың ықтимал негізсіз қымбаттатылуын (асыра бағалануын) анықтау жатады. Сонымен бірге, келісілген жұмыстардың көлемін, құрылымын және құрамын көрсететін егжей-тегжейлі келісім-шарттық талаптар болмаған жағдайда, сарапшы толыққанды зерттеу жүргізу мүмкіндігінде объективті түрде шектеледі және бастапқы деректердің жеткіліксіздігіне байланысты қойылған сұрақтардың бір бөлігіне жауап берудің мүмкін еместігін көрсетуге мәжбүр болады. Осылайша, келісім-шарттық құрылымның жетілмегендігі сараптамалық қорытындының толықтығына, сенімділігіне және категориялылығына тікелей әсер етіп, нәтижелердегі белгісіздік деңгейін арттырады және олардың дәлелдемелік маңызын төмендетеді [4].

Сот сарапшысының құзыретінің шектері

Сот сарапшысы тек сот қойған сұрақтар мен іс материалдары шегінде ғана зерттеу жүргізеді, бұл ретте ол келісім-шарттық қатынастардың қатысушысы болып табылмайды, келісім-шарттағы олқылықтарды толықтыруға құқылы емес және тараптармен келісілмеген талаптарды қалыптастыруға немесе түсіндіруге өкілетті емес. Сметалық құжаттама болмаған жағдайда бұл процессуалдық ереже ерекше мәнге ие болады, себебі сарапшы өз өкілеттігінің объективті шектеулерімен бетпе-бет келеді және сметалық есептеулерді дербес әзірлеу арқылы тараптардың ерік білдіруін алмастыра алмайды, сондай-ақ өз құзыретінің шегінен шыға алмайды. Бұл жағдай жұмыстардың құны мен көлемі туралы сенімді және заңдық тұрғыдан мәні бар қорытындылар қалыптастыру мүмкіндігін жоққа шығарады [3].

Бастапқы деректер болмаған жағдайдағы әдіснамалық тәсіл0000000000000000000

Бастапқы деректер болмаған жағдайда сот сарапшысының әдіснамалық тәсілі едәуір шектеледі: жұмыстардың түрлері мен көлемдері бойынша егжей-тегжейлі ақпаратты қамтымайтын ірілендірілген келісім-шарттық құн нақты орындалған жұмыстардың құнын анықтауға сенімді негіз бола алмайды. Мұндай жағдайларда сарапшы жұмыстардың көлемі мен құрылымын сенімді түрде анықтау мүмкін еместігі туралы негізделген қорытындыға келеді, бұл өз кезегінде сараптамалық зерттеу шеңберінде нақты және тексерілетін тұжырымдар қалыптастыруды жоққа шығарады.

Ғылыми-практикалық ұсыныс

Сот-сараптамалық практиканың бірізділігін қамтамасыз ету мақсатында келесілерді әзірлеу және бекіту қажет деп саналады: егжей-тегжейлі келісім-шарт пен сметалық құжаттама болмаған жағдайда нақты орындалған жұмыстардың құнын анықтаудың бірыңғай алгоритмін көздейтін сот сарапшыларына арналған әдістемелік ұсынымдар.

Қорытынды

Жөндеу-құрылыс жұмыстары саласындағы даулар санының артуы жағдайында тараптардың шарттық тәртібін арттыру соттық қорғаудың тиімділігін және сараптамалық қызмет сапасын қамтамасыз етудің маңызды факторы болып табылады.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексі (Ерекше бөлім) 1 шілде 1999 жылғы № 409-I (2025 жылғы өзгерістер мен толықтыруларымен).

2. Қазақстан Республикасындағы сәулет, қала құрылысы және құрылыс қызметі туралы заң 16 шілде 2001 жылғы № 242-II (2025 жылғы өзгерістер мен толықтыруларымен).

3. 10 ақпан 2017 жылғы № 44-VI.Қазақстан Республикасының «Сот-сараптама қызметі туралы» заңы

4. Ускин А.С., Сунгурова Е.Д. Договор строительного подряда «под ключ»: необходимо ли дополнительное правовое регулирование? // Солтүстік (Арктикалық) федералды университеті. – Архангельск, 2016.

«Turnkey» contracts: problems of determining the scope of work in forensic examination

Tlegenova G. S.-forensic expert in forensic construction expertise, master of EMBA, editor-in-chief of the professional journal.

Abstract

The article examines issues of legal ambiguity in contracting agreements for fully completed (turnkey) repair and construction works. Special attention is paid to the possibility of conducting forensic construction-technical and construction-economic examinations.

The limits of an expert's competence and the practical difficulties arising in the absence of cost estimate documentation are analyzed.

ДОГОВОРЫ «ПОД КЛЮЧ»: ПРОБЛЕМЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ОБЪЁМОВ РАБОТ В СУДЕБНОЙ ЭКСПЕРТИЗЕ

Автор:

Тлегенова
Гульсум Серикбаевна

судебный эксперт по судебно-строительной экспертизе, магистр EMBA,
главный редактор профессионального журнала.

Аннотация

В статье рассматриваются проблемы правовой неопределенности договоров подряда на ремонтно-строительные работы «под ключ», заключаемых без надлежащей детализации видов и объемов работ. Особое внимание уделяется на возможность проведения судебной строительно-технической и строительно-экономической экспертизы.

Анализируются пределы компетенции эксперта и практические трудности, возникающие при отсутствии сметной документации.

Ключевые слова: стоимость работ, ЭСН РК, НДЦС РК, договор под ключ, укрупнённые показатели, ремонтные работы, сметная стоимость.

В практике судебных строительно-экономических и строительно-технических экспертиз значительное место занимают споры, вытекающие из договоров подряда на выполнение ремонтно-строительных работ в жилых и нежилых помещениях. Распространенной является модель заключения договора по принципу «ремонт под ключ» с определением стоимости исходя из цены за 1 кв.м., умноженную на общую площадь помещения.

Зачастую такие договора сопровождаются отсутствием детализированной сметы, перечня работ и их количественных показателей. В условиях последующего судебного разбирательства это обстоятельство существенно осложняет проведение экспертизы и формирование объективного экспертного заключения.

Правовые основы регулирования подрядных отношений закреплены в Гражданском кодексе Республики Казахстан. В соответствии с его положениями:

- предмет договора должен быть определён;
- объём работ подлежит согласованию сторонами;
- подрядчик обязан выполнить работы в соответствии с проектной документацией [1].

Дополнительно применяется Закон Республики Казахстан «Об архитектурной, градостроительной и строительной деятельности в Республике Казахстан», устанавливающий обязательность разработки проектной документации и соблюдения строительных нормативов [2].

Согласно действующим строительным нормам Республики Казахстан, СН РК регламентируют порядок разработки проектной документации, СП РК устанавливают требования к технологии выполнения строительных и ремонтных работ, а сметная документация формируется на основании ведомостей объёмов работ. Тем самым, строительные нормы предусматривают обязательность количественного выражения каждого вида работ (в $м^2$, $м^3$, пог. м и т.д.).

В условиях отсутствия сметной документации сопоставление фактически выполненных работ с установленными нормативными требованиями, определение их соответствия проектным решениям, а также корректный расчёт стоимости выполненных работ представляются невозможными. Дефицит исходных данных исключает применение общепринятых методик сметного нормирования и объективной стоимостной оценки. В этой связи использование договорной модели с укрупнённой ценой за единицу площади (1 кв. м) противоречит логике действующего нормативного регулирования в сфере строительства, основанного на детализированном учёте объёмов работ, их структуры и ресурсного состава.

В практике разрешения подобных споров судебно-экспертные исследования нередко сопряжены с рядом существенных затруднений, обусловленных как методологическими ограничениями судебной экспертизы, так и недостаточностью исходной документационной базы. В частности, отсутствие проектно-сметной документации — утверждённого проекта, локальных сметных расчётов, актов приёмки выполненных работ по форме 2В, а также исполнительной документации — существенно ограничивает возможности эксперта по формированию объективных и верифицируемых выводов. В условиях дефицита указанных данных эксперт лишён возможности достоверно установить согласованный объём обязательств сторон, что, в свою очередь, снижает степень обоснованности экспертного заключения и повышает уровень неопределённости результатов исследования см. Рисунок 1.

Значение сметной документации в экспертной практике

Сметная документация выполняет в экспертной практике следующие функции:

- фиксирует согласованный сторонами объем работ;
- определяет структуру договорной цены;
- позволяет провести количественно-стоимостное сопоставление;
- служит базой для определения степени выполнения обязательств.

При ее отсутствии эксперт может установить лишь:

- фактическое наличие выполненных работ;
- их техническое состояние;
- ориентировочную рыночную стоимость.

Однако установить, в какой части обязательства подрядчика исполнены надлежащим образом в соответствии с договором, становится затруднительно.

Критерий	Договор с сметой	Договор «под ключ» (за 1кв.м)
Детализация работ	Высокая	Отсутствует
Возможность экспертизы	Полная	Ограниченная
Определение объемов	Четкое	Неопределенное
Расчет стоимости	Обоснованный	Округленная
Доказательственная база	Достаточная	Недостаточная
Риск споров	Средний	Высокий

Рисунок 1.

Типовые вопросы, возникающие при проведении экспертизы

При рассмотрении споров, связанных с неполным выполнением работ, перед судебным экспертом, как правило, ставится комплекс взаимосвязанных вопросов, включающий установление соответствия фактически выполненных работ условиям договора, определение объёма выполненных и невыполненных работ, расчёт стоимости фактически выполненных операций, а также выявление возможного завышения их стоимости. Вместе с тем при отсутствии детализированных договорных условий, отражающих согласованные объёмы, структуру и состав работ, эксперт объективно ограничен в возможностях проведения полноценного исследования и вынужден констатировать невозможность ответа на часть поставленных вопросов ввиду недостаточности исходных данных. Таким образом, несовершенство договорной конструкции непосредственно влияет на полноту, достоверность и категоричность экспертного заключения, повышая уровень неопределённости выводов и снижая их доказательственную значимость [4].

Пределы компетенции судебного эксперта

Судебный эксперт осуществляет исследование исключительно в пределах поставленных судом вопросов и представленных материалов дела, при этом он не является участником договорных отношений, не наделён правом восполнять пробелы договора и не вправе формировать либо интерпретировать условия, не согласованные сторонами. В условиях отсутствия сметной документации данное процессуальное положение приобретает принципиальное значение, поскольку эксперт сталкивается с объективным ограничением своих полномочий и не может самостоятельно разрабатывать сметный расчёт, подменяя тем самым волеизъявление сторон и выходя за пределы своей компетенции, что исключает возможность формирования достоверных и юридически значимых выводов о стоимости и объёмах работ [3].

Методологический подход при отсутствии исходных данных

При отсутствии исходных данных методологический подход судебного эксперта существенно ограничен: договорная стоимость, носящая укрупнённый характер и не содержащая детализации по видам и объёмам работ, не может быть использована в качестве надёжной основы для определения фактической стоимости выполненных работ. В таких условиях эксперт обоснованно приходит к выводу о невозможности достоверного установления как объёма, так и структуры выполненных работ, что исключает формирование точных и верифицируемых выводов в рамках экспертного исследования.

Научно-практическое предложение

В целях обеспечения единообразия судебно-экспертной практики представляется необходимым: разработка и утверждение методических рекомендаций для судебных экспертов, предусматривающих единый алгоритм определения стоимости фактически выполненных работ при отсутствии детализированного договора и сметной документации.

Заключение

В условиях роста количества споров в сфере ремонтно-строительных работ повышение договорной дисциплины сторон является важным фактором обеспечения эффективной судебной защиты и качества экспертной деятельности.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Гражданский кодекс Республики Казахстан (Особенная часть) от 1 июля 1999 г. № 409-I (с изм. и доп. по состоянию на 2025 г.).

2. Закон Республики Казахстан «Об архитектурной, градостроительной и строительной деятельности в Республике Казахстан» от 16 июля 2001 г. № 242-II (с изм. и доп. по состоянию на 2025 г.).

3. Закон Республики Казахстан «О судебно-экспертной деятельности» от 10 февраля 2017 г. № 44-VI.

4. Ускин А.С., Сунгурова Е.Д. Договор строительного подряда «под ключ»: необходимо ли дополнительное правовое регулирование? // Северный (Арктический) федеральный университет. – Архангельск, 2016.

СУДЕБНАЯ ЭКСПЕРТИЗА —ЭТО НЕ ПРОСТО ТЕХНИЧЕСКИЙ ИНСТРУМЕНТ В ПРОЦЕССЕ, А ЗАЧАСТУЮ ТОТ САМЫЙ ЭЛЕМЕНТ, КОТОРЫЙ СПОСОБЕН ИЗМЕНИТЬ ХОД ДЕЛА.

Ешмагамбетова Адель Нурлановна

Адвокат коллегии адвокатов г. Астаны,
экс судья Межрайонного суда по уголовным делам г. Астаны

В беседе с нашим корреспондентом Адель Нурлановна, как складывался Ваш профессиональный путь и что привело Вас от судейской деятельности к адвокатуре?

Мой профессиональный путь складывался последовательно и во многом логично. В моей семье дедушка, папа, брат работали в следствии. Дедушка в свое время возглавлял следственное управление. Я, закончив Карагандинскую высшую школу милиции, начала свою карьеру в органах финансовой полиции, где получила практическое понимание того, как формируется доказательственная база, как принимаются процессуальные решения и какую ответственность несут лица, нарушившие закон.

Переход в судебную систему для меня был осознанным шагом – мне было важно участвовать в самом разбирательстве дела, принятии окончательных решений, от которых напрямую зависят судьбы людей. Работа судьей по уголовным делам дала возможность глубже понять принципы справедливости и законности.

Сегодняшний выбор в пользу адвокатуры также не случаен. К этому решению я шла долго, поскольку любила свою работу. Вместе с тем, будучи мамой троих детей, передо мной стоял нелегкий выбор, выставить правильно для меня приоритеты. Мне очень нравилось помогать людям в правовом аспекте, поэтому после многолетнего опыта в системе я пришла к пониманию, что защита прав человека требует не только знания закона, но и активной позиции. Сегодня, в роли адвоката я могу непосредственно влиять на обеспечение прав на защиту, помогать людям отстаивать свои интересы и добиваться справедливости уже с другой стороны процесса. Это своего рода продолжение моей профессиональной миссии, но в иной роли.

Какую роль, по Вашему мнению, играет судебная экспертиза при вынесении решения?

Судебная экспертиза играет одну из ключевых ролей в уголовном процессе, поскольку она позволяет установить фактические обстоятельства, требующие специальных знаний. Суд, следователь или адвокат не обладают компетенцией в таких областях, как медицина, трасология, психиатрия или, например, технические исследования, поэтому заключение эксперта становится важным инструментом познания истины.

При этом важно понимать, что экспертиза – это не «истина в последней инстанции», а одно из доказательств, которое подлежит оценке в совокупности с другими материалами дела. Однако в ряде категорий дел, особенно связанных с причинением вреда здоровью, смертью, экономическими или техническими аспектами, именно экспертное заключение формирует основу для правовой оценки.

С точки зрения бывшего судьи могу отметить, что грамотное и обоснованное экспертное заключение существенно облегчает принятие законного и справедливого приговора. В то же время ошибки или противоречия в экспертизе могут повлечь серьезные последствия, вплоть до судебных ошибок, поэтому к ее оценке всегда требуется критический и профессиональный подход.

Можно ли сказать, что в ряде дел именно экспертное заключение становится решающим, и как часто это происходит на практике?

На практике заключение эксперта достаточно часто становится ключевым доказательством, особенно по уголовным делам, где требуется установление причинно-следственной связи или специальных обстоятельств.

Например, в делах о причинении вреда здоровью или смерти человека именно судебно-медицинская экспертиза определяет тяжесть вреда, механизм образования повреждений и причину смерти. В экономических и коррупционных делах большое значение имеют финансово-экономические экспертизы, а в делах, связанных с дорожно-транспортными происшествиями, – автотехнические исследования.

Однако важно подчеркнуть, что даже в таких случаях суд не должен ограничиваться формальным восприятием заключения эксперта. Оно подлежит проверке на обоснованность, полноту и соответствие другим доказательствам. Заключение эксперта нередко является ключевым, но его значение всегда определяется в контексте всей совокупности доказательств по делу.

Когда и при каких обстоятельствах экспертное заключение вызывает у суда наибольшие сомнения?

Суд обязан критически оценивать любое доказательство, и экспертное заключение не является исключением. На практике это происходит в тех случаях, когда возникают сомнения в его обоснованности

полноте или объективности.

Например, если выводы эксперта носят вероятностный характер, не подкреплены достаточным исследованием либо противоречат другим материалам дела – показаниям свидетелей, вещественным доказательствам или иным заключениям. Также настороженность вызывает ситуация, когда эксперт выходит за пределы своей компетенции и фактически дает правовую оценку, что недопустимо.

Кроме того, суд критически относится к заключениям, в которых отсутствует четкая логическая связь между исследовательской частью и итоговыми выводами, либо когда использованы устаревшие методики или не раскрыта методология исследования.

Из своей практики могу отметить, что особенно внимательная оценка требуется при наличии альтернативных или повторных экспертиз, когда между ними имеются противоречия. В таких случаях суду важно установить, какое из заключений является более достоверным и почему.

С какими типичными проблемами в экспертных заключениях Вы чаще всего сталкиваетесь на практике?

Наиболее распространенным слабым местом является недостаточная обоснованность выводов. То есть эксперт формулирует итоговое заключение, но не всегда в полной мере раскрывает, каким образом он к нему пришел, какие именно методы применял и почему отверг альтернативные версии.

Также нередко встречаются проблемы с полнотой исследования – когда эксперт не учитывает все представленные материалы либо игнорирует существенные обстоятельства дела. Это может существенно снижать доказательственную ценность заключения. Еще одной типичной проблемой является формальный подход: использование шаблонных формулировок без индивидуального анализа конкретной ситуации. В таких случаях создается впечатление, что выводы заранее предопределены.

С позиции адвоката могу добавить, что слабым местом часто становится и уязвимость заключения при допросе эксперта в суде. Если эксперт не может четко и последовательно объяснить свои выводы, это конечно подрывает доверие к проведенному исследованию.

Учитывая обозначенные Вами недостатки, насколько существенную роль играют логичность и обоснованность выводов эксперта?

Логика и обоснованность – это основа экспертного заключения и, по сути, критерий его допустимости и достоверности. Даже при наличии специальных знаний выводы эксперта должны быть понятны, последовательны и проверяемы.
Суд оценивает не только сам результат, но и путь, которым эксперт к нему пришел. Если этот путь объективен, логически выстроен и опирается на научно обоснованные методы, такое заключение вызывает доверие и может лечь в основу приговора.

В противном случае, когда выводы выглядят противоречат исследовательской части, их доказательственная сила существенно снижается. Более того, отсутствие логики может стать основанием для назначения дополнительной или повторной экспертизы.

В своей практике – как судьи, так и адвоката – я неоднократно убеждалась, что именно внутренняя логика заключения позволяет отличить действительно качественное экспертное исследование от формального документа. Это один из ключевых факторов, влияющих на итоговую оценку доказательств судом.

Какие трудности чаще всего возникают при назначении экспертиз в реальной практике?

На практике при назначении экспертиз возникает несколько типичных проблем. Прежде всего – это правильная постановка вопросов эксперту. От того, насколько четко и корректно сформулированы вопросы, напрямую зависит качество заключения. Иногда вопросы формулируются слишком широко или, наоборот, выходят за пределы компетенции эксперта, что впоследствии создает сложности при оценке результата.

Вторая проблема – это сроки проведения экспертиз. В ряде случаев они существенно затягиваются из-за загруженности экспертных учреждений, особенно по сложным или специализированным видам исследований. Это влияет на сроки рассмотрения дела.

Также встречаются сложности с выбором компетентного эксперта или экспертной организации, особенно когда речь идет о редких или узкоспециализированных направлениях. Не всегда есть достаточное количество специалистов с необходимым уровнем квалификации.

С позиции адвоката добавлю, что проблемой может быть и ограниченный доступ стороны защиты к материалам, передаваемым на экспертизу, что влияет на принцип состязательности и равенства сторон.

Адель Нурлановна, в завершение интервью: какие ключевые шаги, на Ваш взгляд, необходимы сегодня для выстраивания эффективного взаимодействия между судом и экспертами?

Улучшение взаимодействия между судом и экспертами, возможно, прежде всего, за счет повышения прозрачности и профессиональной коммуникации. Важно, чтобы эксперты понимали пределы своей компетенции, а суд – особенности экспертных методик и их ограничения.
Одним из эффективных инструментов является более активное использование допроса эксперта в судебном заседании. Это позволяет уточнить спорные моменты, проверить обоснованность выводов и устранить возможные противоречия. Также целесообразно развивать практику предварительного обсуждения вопросов экспертизы с участием сторон, что качество как самой экспертизы, так и ее оценки.

Важно и повышение квалификации как судей, так и экспертов в части понимания современных методик проведения экспертиз. Взаимное понимание профессиональных подходов существенно снижает риск недопонимания и ошибок.

И напоследок: если одной фразой — что для Вас качественная судебная экспертиза?

Качественная судебная экспертиза – это научно обоснованное, логически выстроенное и понятное заключение, которое можно проверить и которому можно доверять.

ФОРМАЛЬДЫ ТАЛАПТАР БОЛМАҒАН ЖАҒДАЙДА ЖӨНДЕУ ЖҰМЫСТАРЫНЫҢ САПАСЫН АНЫҚТАУ КРИТЕРИЙЛЕРІ МЕН СҰРАҚТАРЫ: СОТ-САРАПТАМАЛЫҚ АСПЕКТ

Избасар Алмат Аскарович

құрылыс-техникалық және құрылыс-экономикалық сараптамаларды жүргізуге лицензиясы бар сот сарапшысы.

Бастапқы деректердің тапшылығы жағдайында жөндеу жұмыстарының сапасын бағалау әдістемесін әзірлеу мәселесіне қатысты

Сот-сараптамалық қызметтің міндеті - қылмыстық, азаматтық істер бойынша, сондай-ақ әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы істер бойынша іс жүргізуді сот сараптамасының нәтижелерімен қамтамасыз ету.

Бұл ретте сот сарапшысының қызметі заңдылық, процесс қатысушыларының құқықтары мен заңды мүдделерін сақтау, тәуелсіздік, жан-жақтылық, толықтық, объективтілік және зерттеулердің ғылыми негізділігі қағидаттарына негізделуі тиіс.

Сот-сараптамалық қызметте әдістердің болуы және үздіксіз жаңартылуы, әсіресе тез өзгеретін технологиялар мен құрылыс тәжірибесі жағдайында принципті маңызды болып табылады. Алайда қазіргі таңда құрылыс саласындағы экономикалық және техникалық сараптамада бастапқы деректердің тапшылығы жағдайында аяқталған жөндеу жұмыстарының сапасын анықтаудың бірыңғай әдістемесі жоқ.

Әдетте, клісім-шарт, сметалық құжаттама, жобалық шешімдер, орындалған жұмыстар актілері және атқарушылық құжаттама болған жағдайда, сарапшыда салыстырмалы талдау жүргізу үшін жеткілікті база болады. Мұндай жағдайларда аталған құжаттар орындалған жұмыстардың белгіленген талаптарға сәйкестігін объективті бағалауға мүмкіндік беретін салыстыру үлгісі ретінде қызмет етеді.

Өзге жағдай жөндеу жұмыстары келісім-шарттық қатынастарды рәсімдеусіз, техникалық тапсырмасыз, қабылдау актілерінсіз және істің нақты жағдайын көрсететін өзге де құжаттамасыз орындалғанда туындайды. Тәжірибеде мұндай жағдайлар жеткілікті түрде жиі кездеседі, әсіресе тұрмыстық жөндеу сегментінде, онда тараптардың қатынастары ауызша сипатта болады.

Аталған жағдайларда сот сарапшысы сапаны бағалаудың формальды өлшемдері жоқ жағдайға тап болады, бұл зерттеу жүргізуді айтарлықтай қиындатады және кәсіби пайымдаудың маңыздылығын арттырады.

Бұл тұрғыда Қазақстан Республикасы Азаматтық кодексінің 632-бабы маңызды болып табылады, оған сәйкес келісім-шарт талаптары болмаған жағдайда жұмыс сапасы әдетте тиісті түрдегі жұмысқа қойылатын талаптармен айқындалады.

Аталған құқықтық құрылым сараптамалық зерттеу шеңберінде нақты мазмұнмен толтыруды талап ететін бағалау санатын білдіреді.

Сот-сараптамалық практика тұрғысынан бұл санаттың мазмұны келесі факторлардың жиынтығы арқылы қалыптасады:

Біріншіден, қалыптасқан құрылыс тәжірибесі. Бұл жерде кәсіптік ортада оларды жүзеге асыру кезінде жалпы қабылданған жұмыстарды орындау технологиялары туралы айтылып отыр. Жобалық құжаттама болмағанның өзінде де әрлеу, монтаждау және басқа да жұмыстарды орындаудың қалыптасқан тәсілдері бар, олардан ауытқу тиісті сапаның сақталмағанын көрсетуі мүмкін.

Екіншіден, техникалық нормалар мен стандарттар (ҚР ҚН), ҚР ЕЖ), олар қарастырылып отырған жағдайларда әрдайым міндетті сипатқа ие болмағанымен, сапаның ең төменгі рұқсат етілген деңгейін көрсетеді және сарапшы тарапынан бағдар ретінде пайдаланылуы мүмкін.

Үшіншіден, жұмыстар нәтижесінің мақсаты. Сапаны бағалау нәтиженің функционалдық жарамдылығын, яғни объектінің өз мақсатын шектеусіз орындау мүмкіндігін ескере отырып жүргізілуі керек.

Төртіншіден, жұмыстың сипаты мен азаматтық айналымның әдеттегі жағдайлары негізінде қалыптасқан тапсырыс берушінің орынды күтуі.

Осылайша, «тиісті түрдегі жұмыстарға әдетте қойылатын талаптарды» кәсіби тәжірибе, техникалық бағдарлар және тараптардың негізді күтулерінің жиынтығымен қалыптасқан сапаның ең төменгі стандарты ретінде қарастыру қажет.

Азаматтық кодекстің 632-бабының 1 және 2-тармақтарын қолдануды ажырату ерекше мәнге ие. Егер мердігер кәсіпкер ретінде әрекет етсе, ол міндетті нормативтік талаптарды сақтауға міндетті. Ал кәсіпкер мәртебесі жоқ жеке тұлға жұмыстарды орындаған жағдайда, сапаны бағалау көбіне нақты жағдайларға негізделген және бағалау сипатында болады.

Сонымен қатар, мұндай жағдайларда да нормативтік-техникалық құжаттарды талдаудан толықтай алып тастауға болмайды және олар сарапшы тарапынан ең төменгі қауіпсіздік деңгейінің бағдары, жол берілмейтін ақаулардың критерийі, сондай-ақ салыстырмалы талдау құралы ретінде пайдаланылады.

Бастапқы құжаттама болмаған жағдайда сараптамалық зерттеу қайта жаңғыртылатын және тексерілетін әдіснамаға негізделуі тиіс.

Мысалы, 1-суретте көрсетілгендей.

Тәжірибе көрсеткендей, дәл айқын әдістемелік базаның болмауы ұқсас міндеттерді шешу кезінде сараптамалық тәсілдердің айырмашылығына әкеледі.

Осыны ескере отырып, сараптамалық зерттеу процесін дәйекті алгоритм түрінде құрылымдау орынды болып көрінеді:

1. Зерттеу объектісін және орындалған жұмыстар түрлерін сәйкестендіру.

2. Объектіні қарап-тексеру және нақты жағдайын тіркеу.

3. Ақаулар мен ауытқуларды анықтау.

4. Ақаулардың пайда болу себептерін анықтау.

5. Ақаулардың пайдалану сипаттамаларына әсерін бағалау.

6. Ақауларды жіктеу.

7. Қорытындыларды қалыптастыру.

Бұл ретте жазу және талдау кезеңінде нивелирлерді, лазерлік деңгейлерді, рулеткаларды, зондтарды, ылғал өлшегіштерді, сондай-ақ фотоқұжаттарды қолдануды қамтитын аспаптық зерттеу әдістерін қолдану ұсынылады.

Тәсілдердің бірізділігін қамтамасыз ету үшін ақауларды келесі жіктеу түрін қолдану мүмкін деп саналады:

Критерий	Маңызды ақаулар	Маңызы аз ақаулар
Қауіпсіздік	Қауіп тудырады	Әсер етпейді
Функционалдылық	Пайдалануға кедергі келтіреді	Кедергі келтірмейді
Төзімділік	Қызмет ету мерзімін қысқартады	Елеусіз әсер етеді
Жою	Елеулі шығындарды талап етеді	Айтарлықтай шығынсыз жойылады

Ақаудың маңыздылығын айқындайтын негізгі критерий нормативтік талаптарға формалды сәйкессіздік емес, оның нәтиженің қауіпсіздігіне, функционалдылығына және ұзақ мерзімділігіне әсері.

Мысалы, тәжірибеден кейс:

Пәтердегі жөндеу жұмыстарының сапасыз орындалуына байланысты талап қою туралы азаматтық іс шеңберінде (тараптар арасында ауызша келісім болған, сарапшы зерттеуді шарттық және атқарушылық құжаттарсыз жүргізген).

Қарау нәтижесінде қабырғалардың жергілікті жазықтық ауытқулары анықталды (8 м^2, ал рұқсат етілетін ауытқу – ҚР ҚН бойынша 2 м-ге 3 мм), керамикалық плитка астындағы қуыстардың ауданы 23%, жіктердің геометриясының бұзылуы (деформациялық жіктердің серпімді толтырылуының болмауы).

ҚР ЕЖ, әрлеу стандарттары және аспаптық өлшеулерге жүргізілген салыстырмалы талдау негізінде көрсетілген ақаулар пайдаланушылық сипаттамалардың төмендеуіне әкелген елеулі ақаулар ретінде жіктелді.

Сарапшының қорытындылары сотпен талап қоюды қанағаттандыру үшін жеткілікті деп танылды.

Осылайша, құрамында мыналар болуы тиіс арнайы әдістемені әзірлеу қажеттілігі негізді болып көрінеді:

- сараптамалық зерттеу алгоритмі;
- сапаны бағалау критерийлері;
- ақауларды жіктеу;
- қолданылатын құралдар тізбесі;
- нормативтік базаны қолдану қағидалары.

Мұндай әдістеменің енгізілуі сараптамалық қорытындылардың қайталанымдылығын арттыруға, субъективтілік деңгейін төмендетуге және сот тәжірибесінің бірізділігін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексі.

2.«Сот-сараптама қызметі туралы» Қазақстан Республикасының 2017 жылғы 10 ақпандағы Заңы.

3. ҚР ҚН «Оқшаулайтын және әрлейтін жабындар».

4. ҚР ЕЖ 2.04-108-2014 «Оқшаулайтын және әрлейтін жабындар».

5. ҚР ҚН 1.04-03-2013 «Күрделі жөндеуі аяқталған тұрғын, қоғамдық ғимараттарды және коммуналдық қызметтегі объектілерді пайдалануға қабылдау қағидалары».

Criteria and questions for determining the quality of repair work in the absence of formal requirements: forensic expert aspect

Izbasar Almat Askarovich is a forensic expert licensed to conduct construction, technical and construction-economic expertis.

On the issue of developing a methodology for assessing the quality of repair work in case of a shortage of initial data.

ПРОБЛЕМЫ И КРИТЕРИИ ОПРЕДЕЛЕНИЯ КАЧЕСТВА РЕМОНТНЫХ РАБОТ В УСЛОВИЯХ ОТСУТСТВИЯ ФОРМАЛИЗОВАННЫХ ТРЕБОВАНИЙ: СУДЕБНО-ЭКСПЕРТНЫЙ АСПЕКТ

Автор:

Избасар
Алмат Аскарович

Судебный эксперт, лицензированный на проведение строительно-технических и строительно-экономических экспертиз.

К вопросу разработки методики оценки качества ремонтных работ при дефиците исходных данных.

Задачей судебно-экспертной деятельности является обеспечение производства по уголовным, гражданским делам, а также по делам об административных правонарушениях результатами судебной экспертизы.

При этом деятельность судебного эксперта должна основываться на принципах законности, соблюдения прав и законных интересов участников процесса, независимости, всесторонности, полноты, объективности и научной обоснованности исследований.

Наличие и постоянное обновление методик в судебно-экспертной деятельности имеет принципиальное значение, особенно в условиях быстро меняющихся технологий и строительных практик. Однако в строительной экономической и технической экспертизе на сегодняшний день отсутствует унифицированная методика определения качества выполненных ремонтных работ в условиях дефицита исходных данных.

Как правило, при наличии договора, сметной документации, проектных решений, актов выполненных работ и исполнительной документации эксперт располагает достаточной базой для проведения сравнительного анализа. В таких случаях указанные документы выступают образцом сравнения, позволяющим объективно оценить соответствие выполненных работ установленным требованиям.

Иная ситуация складывается, когда ремонтные работы выполнены без оформления договорных отношений, без технического задания, без актов приемки и иной документации, отражающей фактическое положение дел. На практике такие случаи являются достаточно распространенными, особенно в сегменте бытового ремонта, где отношения сторон носят устный характер.

В указанных условиях судебный эксперт оказывается в ситуации, когда отсутствуют формализованные критерии оценки качества, что существенно усложняет проведение исследования и повышает значение профессионального суждения.

Ключевое значение в данном контексте имеет статья 632 Гражданского кодекса Республики Казахстан, согласно которой при отсутствии условий договора качество работы определяется требованиями, обычно предъявляемыми к работам соответствующего рода.

Указанная правовая конструкция представляет собой оценочную категорию, требующую наполнения конкретным содержанием в рамках экспертного исследования.

С точки зрения судебно-экспертной практики содержание данной категории формируется через совокупность следующих факторов:

Во-первых, сложившаяся строительная практика. Речь идет о технологиях выполнения работ, которые являются общепринятыми в профессиональной среде на момент их выполнения. Даже при отсутствии проектной документации существуют устоявшиеся способы выполнения отделочных, монтажных и иных работ, отклонение от которых может свидетельствовать о ненадлежащем качестве.

Во-вторых, технические нормы и стандарты (СН РК, СП РК), которые, хотя и не всегда носят обязательный характер в рассматриваемых ситуациях, отражают минимально допустимый уровень качества и могут использоваться экспертом в качестве ориентиров.

В-третьих, назначение результата работ. Оценка качества должна осуществляться с учетом функциональной пригодности результата, то есть способности объекта выполнять свое назначение без ограничений.

В-четвертых, разумные ожидания заказчика, формируемые исходя из характера работ и обычных условий гражданского оборота.

Таким образом, «требования, обычно предъявляемые к работам соответствующего рода» следует рассматривать как минимальный стандарт качества, сформированный совокупностью профессиональной практики, технических ориентиров и разумных ожиданий сторон.

Особое значение имеет разграничение применения пунктов 1 и 2 статьи 632 ГК РК. Если подрядчик действует в качестве предпринимателя, он обязан соблюдать обязательные нормативные требования. В случае выполнения работ физическим лицом без статуса предпринимателя оценка качества приобретает преимущественно фактический и оценочный характер.

Вместе с тем, даже в таких условиях нормативно-технические документы не могут быть полностью исключены из анализа и используются экспертом как ориентир минимальной безопасности, как критерий недопустимых дефектов, как инструмент сравнительного анализа.

В условиях отсутствия исходной документации экспертное исследование должно строиться на воспроизводимой

и проверяемой методологии.

К примеру, как показано на рисунке 1.

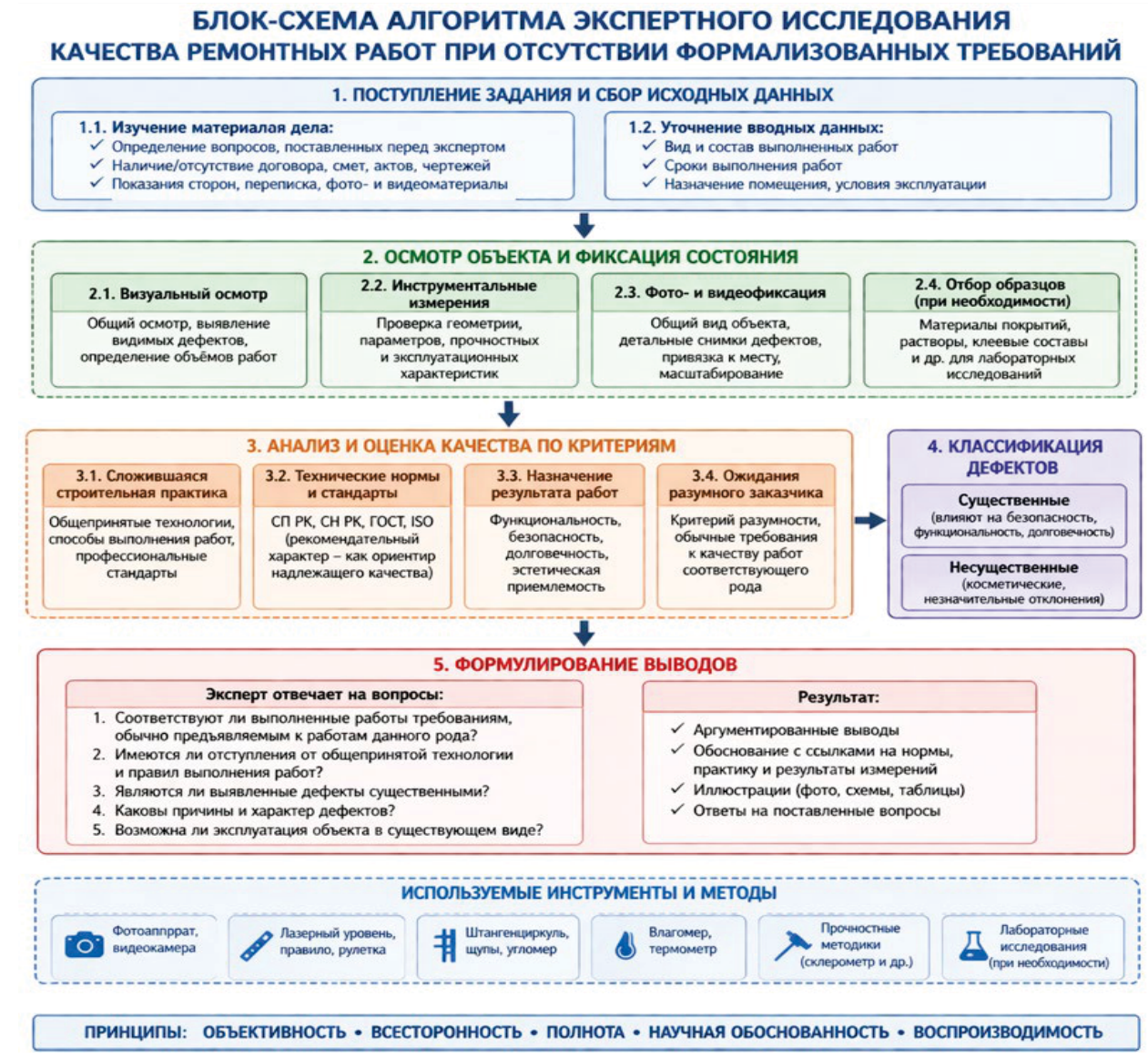

Практика показывает, что именно отсутствие четкой методической базы приводит к различиям в экспертных подходах при решении аналогичных задач.

С учетом этого представляется целесообразным структурировать процесс экспертного исследования в виде последовательного алгоритма:

1.Идентификация объекта исследования и видов выполненных работ.

2. Осмотр объекта и фиксация фактического состояния.

3. Выявление дефектов и отклонений.

4. Установление причин возникновения дефектов.

5. Оценка влияния дефектов на эксплуатационные характеристики.

6. Классификация дефектов.

7. Формирование выводов.

При этом на этапе фиксации и анализа рекомендуется применение инструментальных методов исследования, включая использование уровней, лазерных нивелиров, рулеток, щупов, влагомеров, а также фото-документирование.

Для обеспечения единообразия подходов представляется возможным использовать следующую классификацию дефектов:

Критерий	Существенные дефекты	Несущественные дефекты
Безопасность	Создает угрозу	Не влияют
Функциональность	Препятствуют использованию	Не препятствуют
Долговечность	Снижают срок службы	Незначительно влияют
Устранение	Требуют значительных затрат	Устраняется без существенных затрат

Ключевым критерием существенности является не формальное несоответствие нормативным требованиям, а влияние дефекта на безопасность, функциональность и долговечность результата.

Анализ судебной практики показывает о том, что при рассмотрении споров, связанных с качеством выполненных ремонтных работ, суды в основном руководствуются результатами судебных экспертиз.

В этой связи особое значение приобретает обоснованность выводов эксперта, которая должна подтверждаться не только нормативными ссылками, но и логикой проведенного исследования.

В условиях отсутствия договора и формализованных требований судебный эксперт фактически выполняет функцию формирования критериев оценки качества на основе профессиональных знаний и опыта.

К примеру, кейс из практики:

В рамках гражданского дела по иску о ненадлежащем качестве ремонтных работ в квартире (устная договоренность между сторонами, эксперт провел исследование без договорных и исполнительных документов).

По результатам осмотра выявлены локальные плоскости стен (8 м^2 (при допустимых 3 мм на 2 м по СН РК)), пустоты под керамической плиткой площадью 23%, нарушение геометрии затирки швов (отсутствие эластичной заполнения деформационных швов). На основании сравнительного анализа СП РК, стандартов отделки и инструментальных измерений данные дефекты квалифицированы как существенные, повлекшие снижение эксплуатационных характеристик.

Выводы эксперта были признаны судом достаточными для удовлетворения исковых требований.

Таким образом, представляется обоснованной необходимость разработки специализированной методики, которая должна включать:

- алгоритм экспертного исследования;
- критерии оценки качества;
- классификацию дефектов;
- перечень применяемых инструментов;
- правила использования нормативной базы.

Внедрение такой методики позволит повысить воспроизводимость экспертных заключений, снизить уровень субъективизма и обеспечить единообразие судебной практики.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Гражданский кодекс Республики Казахстан.

2. Закон РК «О судебно-экспертной деятельности» от 10 февраля 2017 года.

3. СН РК «Изоляционные и отделочные покрытия».

4. СП РК 2.04-108-2014 «Изоляционные и отделочные покрытия».

5. СН РК 1.04-03-2013 «Правила приемки в эксплуатацию законченных капитальным ремонтом жилых, общественных зданий и объектов коммунального назначения».

ҰЛЫБРИТАНИЯ МЕН ҚР-ДАҒЫ СОТ САРАПТАМАСЫНЫҢ ҚЫСҚАША САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУЫ. ҰЛЫБРИТАНИЯ ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ СОТ-САРАПТАМАЛЫҚ ҚЫЗМЕТІНДЕ АРНАЙЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ БІЛІМДЕРДІ ҚОЛДАНУ

Нагима Асимхановна Абишева

Республикалық Сот сарапшылары палаталасының сарапшысы,
Мәскеу қаласындағы РУДН университетінің
«Құқық қолдану қызметіндегі сот-сараптамалық қызмет» бағдарламасы бойынша магистры

Андатпа

Мақала Ұлыбритания мен Қазақстан Республикасындағы сот-сараптамалық қызметті салыстырмалы түрде талдауға арналған, ерекше назар арнайы психологиялық білімдерді қолдануға аударылған. Сот-сараптама жүйелерінің дамуы, институционалдық ерекшеліктері және сарапшының процессуалдық мәртебесі қарастырылады. Сонымен қатар, Ұлыбританиядағы тәуекелді бағалау, қылмыскерді психологиялық профильдеу және когнитивтік жауап алу әдістері, сондай-ақ Қазақстандағы сот-психологиялық, психолого-криминалистикалық және психолого-филологиялық сараптамалар жүйесі талданады. Зерттеу Қазақстанда психологиялық білімдерді қолдану аясын кеңейту қылмыстың алдын алу, жәбірленушілермен жұмыс және тергеу тиімділігін арттыру тұрғысынан орынды екенін көрсетеді.

Түйінді сөздер: сарапшы, сот сараптамасы, Қазақстан, Ұлыбритания, сот-психологиялық сараптама, психологиялық-филологиялық сараптама, психологиялық-криминалистикалық сараптама.

Ұлыбританияда Англия мен Уэльстегі сот-сараптама жүйесі 1980-жылдардан бастап белсенді түрде дамыды. Сол кезеңде толықтай мемлекеттік қаржыландыру есебінен жұмыс істеген және іс жүзінде монополиялық мәртебеге ие болған Сот-сараптама қызметі (ССҚ) — Forensic Science Service (FSS), сондай-ақ онымен қатар өмір сүрген бірнеше жеке сот-сараптамалық қызмет көрсетушілер (ЖССҚ) — FSPs болған. 2009 жылы тұжырымдамалық өзгерістер мен сот-сараптама саласындағы нарықтың қалыптасуына байланысты өзгерістер орын алды.

2009 жылдан бастап демонополизация үдерісі басталып, ол 2012 жылы ССҚ-ның толық таратылуына алып келді. Қазіргі уақытта сот-сараптамалық қызметті полиция зертханалары және жеке сот-сараптамалық қызмет көрсетушілер (жеткізушілер) көбінесе олардың әртүрлі кооперация модельдері негізінде жүзеге асырады. Сондай-ақ көптеген зертханалар университеттер базасында жұмыс істейді, бұл ең озық ғылыми-зерттеу жетістіктерін енгізуге мүмкіндік береді, өйткені ол ғылым мен практиканың таза түрдегі синтезін білдіреді.

Қазақстан Республикасында сот сараптамасы жүйесі XX ғасырдың 50-жылдарының ортасынан бастап белсенді түрде дами бастады. Қазіргі уақытта сараптамалық қызметтің іс жүзіндегі басым бөлігі Қазақстан Республикасы Әділет министрлігінің Сот сараптамасы орталығында шоғырланған. Соңғы жылдары Республикалық сот сарапшылары палатасының ашылуымен бірге жеке сот сараптамалық қызмет те белсенді түрде дамып келеді.

Қазақстан мен Англияда сарапшылардың процессуалдық мәртебесі әртүрлі. Егер Қазақстанда мұндай тұлға өзге процессуалдық тұлғалармен үйлеспейтін дербес процессуалдық мәртебеге ие болса, Англияда сарапшы іс бойынша куәгер (сарапшы-куәгер) мәртебесінде болады және бір мезгілде әрі куәгердің, әрі сарапшының процессуалдық жағдайын қатар атқарады.

Қазақстанда сарапшының процеске қатысуы — оның міндеті болып табылады, ол тек қойылған сұрақ бойынша жеткілікті біліктілігі болмаған жағдайда ғана қатысудан бас тарта алады. Ал Англияда сарапшы процеске тек өз келісімі болған жағдайда ғана тартылады.

СУДЕБНАЯ ЭКСПЕРТИЗА: СРАВНИТЕЛЬНО

ВЕЛИКОБРИТАНИЯ	РЕСПУБЛИКА КАЗАХСТАН
С 2009г. - демонополизация рынка. СЭД осуществляется полицейскими лабораториями и частными провайдерами	С середины 50 х гг. XX века, Основная деятельность - в Центре судебной экспертизы МЮ РК, активно развивается частная экспертиза
Эксперт - свидетель по делу, сочетает статус свидетеля и эксперта	Эксперт имеет отдельный процессуальный статус не совмещаемый с другими
Письменная форма заключения выносится на усмотрение суда	Письменная форма заключения строго предписана законом
Эксперт получает указания как со стороны суда, так и от сторон по делу	Стороны не вправе назначать экспертов, могут ходатайствовать перед судом

Қазақстанда сарапшы іске қатысушы тұлғалар мен соттан едәуір процессуалдық дербестікке ие болса, Англияда сарапшының қызметі сот және/немесе іске қатысушы тараптар берген нұсқаулармен қатаң реттеледі.

Қазақстанда тараптар сарапшыны тағайындауға құқылы емес, олар бұл туралы тек сотқа өтініш білдіре алады. Ал Англияда сарапшыға нұсқауларды сот та, сондай-ақ істі қарауға қатысушы тараптар да бере алады.

Аталған мақалада Қазақстан Республикасы мен Ұлыбританиядағы сот-сараптамалық қызметте психологиялық білімдерді қолданудың қысқаша талдауы мен салыстыруы келтірілген.

Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамасы арнайы білімдерді қолданудың екі процессуалдық нысанын бекітеді: сот сараптамасын жүргізу және тергеу әрекеттерін жүргізу барысында маманның қатысуы.

Қазақстанда арнайы психологиялық білімдерді пайдаланудың негізгі нысаны ретінде сот-психологиялық, психиатриялық, психологиялық-криминалистикалық және психологиялық-филологиялық сараптамаларды жүргізу қарастырылады.

Қазақстанда сот-психологиялық сараптама XX ғасырдың 60-жылдарынан бастап дами бастады. Осы кезеңде сот-психологиялық сараптаманың теориялық негіздері қалыптасып, оның ұғымдық аппараты жасақталды, сондай-ақ сараптаманың жеке пәндік салаларын дамытуға және нақты психологиялық әдістемелерді әзірлеуге үлкен мән берілді.

СОТ-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ САРАПТАМАНЫҢ НЕГІЗГІ МІНДЕТТЕРІ

1. Психикалық тұрғыдан сау сарапталушы тұлғалардың, куәлар мен жәбірленушілердің іс үшін маңызы бар мән-жайларды қабылдау және олар туралы дұрыс айғақ беру қабілетін анықтау.
2. Психикалық дамуы жағынан артта қалған кәмелетке толмаған айыпталушылардың өз әрекеттерінің мәнін толық ұғыну қабілетін және өз әрекеттерін басқару дәрежесін анықтау.
3. Айыпталушының құқыққа қайшы әрекеттерді жасау сәтінде физиологиялық аффект жағдайының немесе оның сана-сезімі мен мінез-құлқына елеулі әсер етуі мүмкін өзге де эмоционалдық күйлердің болған-болмағанын анықтау.
4. Зерттелетін тұлғаның нақты құқыққа қайшы әрекеттерді жасауына ықпал етуі мүмкін жеке-психологиялық ерекшеліктерін анықтау.

Сот-психологиялық сараптаманың негізгі міндеттері:

1. Психикалық тұрғыдан сау сарапталушы тұлғалардың, куәлар мен жәбірленушілердің іс үшін маңызы бар мән-жайларды қабылдау және олар туралы дұрыс айғақ беру қабілетін анықтау.

2. Психикалық дамуы жағынан артта қалған кәмелетке толмаған айыпталушылардың өз әрекеттерінің мәнін толық ұғыну қабілетін және өз әрекеттерін басқару дәрежесін анықтау.

3. Айыпталушының құқыққа қайшы әрекеттерді жасау сәтінде физиологиялық аффект жағдайының немесе оның сана-сезімі мен мінез-құлқына елеулі әсер етуі мүмкін өзге де эмоционалдық күйлердің болған-болмағанын анықтау.

4. Зерттелетін тұлғаның нақты құқыққа қайшы әрекеттерді жасауына ықпал етуі мүмкін жеке-психологиялық ерекшеліктерін анықтау.

1999 жылдан бастап психологиялық-криминалистикалық және психологиялық-филологиялық сараптамалар дамытыла бастады.

Психологиялық-филологиялық сараптама шеңберінде психологиялық білімдер әртүрлі материалдардың адамдардың жаппай санасына әсерін анықтау үшін қолданылады. Сондай-ақ филологпен бірлесе отырып, жедел бейнетүсірілімдердегі әңгімелерді талдау барысында әңгімелесушілердің иерархиялық рөлдерін анықтау мүмкіндігі бар.

Психологиялық-криминалистикалық сараптама аясында тергеу әрекеттерінің бейнетүсірілімдері және жедел әңгіме жазбалары зерттеледі. Бұл зерттеу түрі бейнежазбадағы адамның психологиялық жағдайын анықтауға, сөйлеу ерекшеліктерін бағалауға, психологиялық қысым белгілерін анықтауға, сондай-ақ вербалды емес ақпаратты бағалап, талдауға мүмкіндік береді.

Психологиялық-филологиялық және психологиялық-криминалистикалық сараптамаларға ұқсас зерттеулер Ұлыбританияда кең таралмаған және көбінесе құпия ұйымдар шеңберінде жүргізіледі.

Сараптама жүргізуден бөлек, психологиялық білімдер істі жүргізетін тұлғаларға консультация беру үшін маманның іске қатысуы арқылы да қолданылады. Алайда бұл арнайы білімдерді қолдану түрі Қазақстанда жеткілікті дамымаған.

Ұлыбританиядағы сот-психологиялық сараптама шеңберінде тәуекелді бағалау, қылмыскердің мінез-құлық бағдарламаларын жасау, тергеу процесіне көмектесу және жәбірленушілерге қолдау көрсету бағытындағы зерттеулер жүргізіледі.

Ұлыбританияда кеңінен дамыған зерттеу түрлерінің бірі — қылмыскердің психологиялық портретін жасау. Бұл зерттеудің негізгі мақсаты — жасалған қылмысты талдау арқылы қылмыскердің жеке қасиеттерін анықтау. Сонымен қатар, мұндай зерттеу құқық қорғау органдарына тергеудің жаңа нұсқаларын табуға, оның ауқымын тарылтуға, қылмыскердің тұлғасын анықтауға және түсінуге көмектеседі.

Қазақстанда мұндай зерттеу түрі негізінен психологиялық-психиатриялық сараптама аясында, көбінесе ұсталған күдіктінің тұлғалық сипаттамасын беру үшін жүргізіледі.

Ұлыбританиядағы сот-психологиялық сараптаманың тағы бір ерекшелігі — тәуекелді бағалау және оны басқару болып табылады. Бұл қызмет қылмыстық мінез-құлықтың туындау ықтималдығы мен салдарын азайту, сондай-ақ жалпы қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету мақсатында жүзеге асырылады. Осы мақсатқа жету үшін тек тәуекелді бағалау ғана емес, сонымен қатар оны болдырмауға бағытталған шаралар да әзірленеді.

Қазақстанда бұл жұмыс сот сараптамасы шеңберінде жүргізілмейді. Тек соңғы уақытта ғана сот сарапшылары осы қызметке тартыла бастады. Практик мамандарды тарту аталған қызметтің сапасын арттыратын фактор ретінде қарастырылады.

Ұлыбританияда психологиялық білімдерді қолданудың тағы бір жолы — полиграфтық зерттеулер жүргізу болып табылады. Полиграф арқылы тексеру негізінен

соттан тыс жүйеде қолданылады, алайда сот жүйесінде шартты түрде мерзімінен бұрын босату кезінде жекелеген қылмыскерлерді тексеру үшін де пайдаланылады. Кейбір соттарда, сондай-ақ азаматтық істер бойынша полиграф нәтижелері дәлел ретінде қабылдануы мүмкін.

Біздің елімізде полиграфтық зерттеулер жеке секторда жұмысқа қабылдау кезінде, сондай-ақ арнайы құпия ұйымдарда жүргізіледі. Аталған зерттеу нәтижелері ресми дәлел ретінде қабылданбайды және сот сараптамасы шеңберінде жүргізілмейді.

Қазақстанға қарағанда Ұлыбританияда тергеу процесі барысында арнайы психологиялық білімдер кеңінен қолданылады, олардың мақсаты — тергеу жүргізетін тұлғаларға консультация беру және көмек көрсету болып табылады.

Осылайша, психолог-сарапшылар құқық қорғау органдары қызметкерлерін «когнитивтік жауап алу» әдістемесіне оқыту бағдарламасын әзірлеген. Бұл әдістеме жауап алынатын тұлғалардан неғұрлым нақты және шынайы ақпарат алуға көмектеседі. Ол когнитивтік психология қағидаларына негізделген және төрт кезеңнен тұрады.Бірінші кезеңде жауап алынушыдан оқиғаны барлық детальдарымен еркін баяндау түрінде айту сұралады, тіпті кейбір бөлшектер маңызды емес деп есептелсе де, оларды жасырмау талап етіледі. Екінші кезеңде оған оқиғаның ойша бейнесін (картинаны) егжей-тегжейлі қайта құрастыру және сол сәттегі өз сезімдерін еске түсіру ұсынылады. Әрі қарай оқиғаларды хронологиялық тәртіпті өзгертіп, әңгімені соңынан бастап, бастапқы оқиғаға қарай баяндау сұралады. Соңғы кезеңде жауап алынушыға оқиғаны басқа қатысушының көзқарасы тұрғысынан қайта айтып сұралады. Жүргізілген зерттеулер бұл әдістемені оқытудан кейін алынатын ақпараттың Қазақстанға қарағанда Ұлыбританияда тергеу процесі барысында арнайы психологиялық білімдер кеңінен қолданылады, олардың мақсаты — тергеу жүргізетін тұлғаларға консультация беру және көмек көрсету.

дұрыстығы, әсіресе жасөспірімдер мен балалардан ақпарат алу кезінде, айтарлықтай артқанын көрсеткен.

Ұлыбританияда психолог-сарапшылар террорлық актілердің құрбандарына психологиялық көмек көрсету бағдарламаларын әзірлеуге тартылады. Бұл тәжірибе Қазақстан үшін де пайдалы болар еді.

Осылайша, Ұлыбритания тәжірибесін ескере отырып, Қазақстан Республикасында сот-сараптамалық қызметте психологиялық білімдерді қолдану аясын кеңейту келесі бағыттар арқылы жүзеге асуы мүмкін:

• Тәуекелдерді бағалау және басқару үдерісіне сарапшыларды тарту

• Құқық қорғау органдары үшін жауап алу әдістемесін әзірлеу

•Қылмыс құрбандарына психологиялық көмек көрсету бағдарламаларын жасауға сарапшыларды қатыстыру

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Нагаев В.В. - Основы судебно психологической экспертизы. - М., 2000

2. Акашев А.Б. - Судебно-психологическая экспертиза в гражданском судопроизводстве. - Өскемен, 2003

3. Joanna R. Adler and Jacqueline M. Gray (2011) 'Forensic Psychology concepts, debates and practice' Routledge Taylor and Francis Goup, London and New York

4. The Cambridge handbook of forensic psychology edited by Jennifer M. Brown and Elizabeth A. Campbell , Cambridge University press, 2010

5. Пен С.Г. – Изучение зарубежного опыта судебно-экспертной деятельности (Ұлыбританияға танысу сапарының қорытындысы бойынша)

Brief Comparative Analysis of Forensic Expertise in the United Kingdom and the Republic of Kazakhstan. Application of Specialized Psychological Knowledge in Forensic Expert Practice of the United Kingdom and the Republic of Kazakhstan

Author: Abisheva Nagima Asimkhanovna, expert of the Republican Chambers of judicial Experts, Master's degree in the program "Forensic expertise in law enforcement"

Annotation

The article provides a comparative analysis of forensic expert practice in the United Kingdom and the Republic of Kazakhstan, with a focus on the application of specialized psychological knowledge. It examines the evolution of forensic systems, institutional frameworks, and the procedural status of experts, as well as the use of psychological methods in investigation and judicial proceedings. Special attention is given to UK practices such as risk assessment, offender profiling, and cognitive interviewing techniques, alongside Kazakhstan's system of forensic psychological, psycho-criminalistic, and psycho-philological examinations. The study concludes that expanding the use of psychological expertise in Kazakhstan through selected international practices could enhance crime prevention, victim support, and investigative efficiency.

Keywords: expert, forensic examination, Kazakhstan, Great Britain, forensic psychological examination, psychological and philological examination, psychological and criminalistic examination.

КРАТКИЙ СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ СУДЕБНОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ В ВЕЛИКОБРИТАНИИ И РК. ПРИМЕНЕНИЕ СПЕЦИАЛЬНЫХ ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ЗНАНИЙ В СУДЕБНО-ЭКСПЕРТНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ВЕЛИКОБРИТАНИИ И РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Автор:

Нагима
Асимхановна Абишева

эксперт Республиканской Палаты судебных экспертов,
магистр по программе «Судебно-экспертная деятельность в правоприменении»

Аннотация

Статья посвящена сравнительному анализу судебно-экспертной деятельности в Великобритании и Республике Казахстан с акцентом на применение специальных психологических знаний. Рассматривается эволюция систем судебной экспертизы, институциональные различия, процессуальный статус эксперта, а также формы использования психологических методов в расследовании и судебной практике. Отдельное внимание уделено британским моделям риск-оценки, психологического профилирования и когнитивных методик допроса, а также казахстанской системе судебно-психологических, психолого-криминалистических и психолого-филологических экспертиз. Делается вывод о целесообразности расширения практики применения психологических знаний в РК за счет внедрения зарубежных подходов в области профилактики преступности, работы с жертвами и совершенствования следственных методов.

Ключевые слова: эксперт, судебная экспертиза, Казахстан, Великобритания, судебно-психологическая экспертиза, психолого-филологическая экспертиза, психолого-криминалистическая экспертиза.

В Великобритании система судебной экспертизы в Англии и Уэльсе активно развивалась с 1980-х годов, когда Служба судебной экспертизы (ССЭ) - Forensic Science Service (FSS), которая на 100% финансировалась государством и имела практически абсолютную монополию, сосуществующую с несколькими частными провайдерами судебно-экспертных услуг (ЧПСЭ) - FSPs. Изменения произошли в 2009 году после реализации Концепции и появления рынка в области судебной экспертизы.

С 2009 года начался процесс демонополизации, который привел к полному упразднению ССЭ в 2012 году и в настоящее время СЭД осуществляется полицейскими лабораториями и частными провайдерами (поставщиками) судебно-экспертных услуг, зачастую в различных моделях их кооперации. Также многие лаборатории функционируют на базе университетов, что позволяет внедрять самые передовые научно-исследовательские достижения, так как представляет собой симбиоз науки и практики в чистом виде.

В Республике Казахстан система судебной экспертизы активно начала развиваться с середины 50-х годов XX века. Сейчас практически вся экспертная деятельность представлена в Центре судебной экспертизы МЮ РК.

Последнее время с открытием Республиканской Палаты судебных экспертов активно развивается частная судебная деятельность.

Эксперты в Казахстане и Англии имеют различное процессуальное положение. Если в Казахстане данное лицо имеет свой отдельный процессуальный статус, который не может быть совмещен с другими, в Англии же эксперт носит статус свидетеля по делу и сочетает в себе процессуальное положение как одного, так и другого.

СУДЕБНАЯ ЭКСПЕРТИЗА: СРАВНИТЕЛЬНО

ВЕЛИКОБРИТАНИЯ	РЕСПУБЛИКА КАЗАХСТАН
С 2009г. - демонополизация рынка. СЭД осуществляется полицейскими лабораториями и частными провайдерами	С середины 50 х гг. XX века, Основная деятельность - в Центре судебной экспертизы МЮ РК, активно развивается частная экспертиза
Эксперт - свидетель по делу, сочетает статус свидетеля и эксперта	Эксперт имеет отдельный процессуальный статус не совмещаемый с другими
Письменная форма заключения выносится на усмотрение суда	Письменная форма заключения строго предписана законом
Эксперт получает указания как со стороны суда, так и от сторон по делу	Стороны не вправе назначать экспертов, могут ходатайствовать перед судом

В Казахстане участие эксперта в процессе – его обязанность, от которой он может отказаться только в случае отсутствия у него достаточной квалификации по заданному вопросу. В Англии же эксперт включается в процесс только при условии его на то согласия.

В Казахстане эксперт имеет большую процессуальную свободу от лиц, участвующих в деле, и суда, в то время как в Англии деятельность эксперта строго регламентирована инструкциями, данными судом и/или сторонами по делу.

В обеих странах эксперт не должен давать правовую оценку обстоятельству, которое он изучал, и должен отвечать только на вопросы, касающиеся фактических обстоятельств дела. Аналогично, ни лица, участвующие в деле, ни суд не должны задавать подобные вопросы эксперту.

В данной статье приведен краткий анализ и сравнение использования психологических знаний в судебно-экспертной деятельности в РК и Великобритании.

Действующее законодательство РК процессуально закрепляет две формы применения специальных познаний: проведение судебной экспертизы и участие специалиста в производстве следственных действий.

Основной формой использования специальных психологических знаний в Казахстане является производство судебно-психологической, психолого-психиатрической, психолого-криминалистической и психолого-филологической экспертиз.

ОСНОВНЫЕ ЗАДАЧИ СУДЕБНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ

1. Установление способности психически здоровых подэкспертных лиц, свидетелей и потерпевших воспринимать имеющие значение для дела обстоятельства и давать о них правильные показания.
2. Установление способности отстающих в психическом развитии несовершеннолетних обвиняемых полностью сознавать значение своих действий и определение степени способности руководить своими действиями.
3. Установление наличия или отсутствия у обвиняемого в момент совершения противоправных действий состояния физиологического аффекта или иных эмоциональных состояний, способных существенно повлиять на его сознание и деятельность.
4. Установление у испытуемого лица индивидуально-психологических особенностей, которые могли способствовать совершению конкретных противоправных деяний.

Судебно-психологическая экспертиза в Казахстане развивается с 60-х годов XX века. В это время формируются основы теории судебно-психологической экспертизы, создается ее понятийный аппарат, большое значение придается разработке частных предметов экспертизы, конкретных психологических методик.

Основными задачами судебно-психологической экспертизы являются:

1. Установление способности психически здоровых подэкспертных лиц, свидетелей и потерпевших воспринимать имеющие значение для дела обстоятельства и давать о них правильные показания.

2. Установление способности отстающих в психическом развитии несовершеннолетних обвиняемых полностью сознавать значение своих действий и определение степени способности руководить своими действиями.

3. Установление наличия или отсутствия у обвиняемого в момент совершения противоправных действий состояния физиологического аффекта или иных эмоциональных состояний, способных существенно повлиять на его сознание и деятельность.

4. Установление у испытуемого лица индивидуально-психологических особенностей, которые могли способствовать совершению конкретных противоправных деяний.

С 1999 года разрабатываются психолого-криминалистическая и психолого-филологическая экспертизы.

В рамках психолого-филологической экспертизы психологические знания используются для определения воздействия различных материалов на массовое сознание людей. Также совместно с филологом при анализе оперативных видеозаписей разговоров возможно определение иерархических ролей собеседников.

В рамках психолого-криминалистической экспертизы исследуются видеозаписи следственных действий и оперативные записи разговоров. Данный вид исследования позволяет определить психологическое состояние человека на видеозаписи, оценить речь, выявить признаки психологического давления, а также оценить и проанализировать невербальную информацию.

Исследования подобные психолого-филологической и психолого-криминалистической экспертизе не широко распространены в Великобритании и зачастую проводятся в секретных организациях.

Помимо производства экспертизы психологические знания применяются путем участия специалиста по делу для консультации лиц, ведущих расследование. Однако данный вид использования специальных знаний не так сильно развит в Казахстане.

В рамках судебно-психологической экспертизы в Великобритании проводятся исследования по оценке риска, программы поведения преступника, помощь в процессе расследования, поддержка жертв.

Один из широко развитых видов исследования в Великобритании это установление психологического портрета преступника. Основной задачей данного исследования является установление характеристик преступника из анализа, совершенного им преступления. Кроме этого данный вид исследования помогает правоохранительным органам в обнаружении новых версий расследования, сужении границ расследования, идентификации и понимании личности преступника.

В Казахстане данный вид исследования проводится в рамках психолого-психиатрической экспертизы в основном для описания личности уже задержанного подозреваемого.

Еще одной отличительной особенностью судебно-психологической экспертизы в Великобритании является проведение оценки и управления рисками. Данная деятельность проводится с целью минимизировать вероятность и последствия преступного поведения, а также общественной безопасности в целом. Для достижения данной цели проводится не только оценка риска, но также разрабатываются мероприятия по предотвращению данного риска.

В Казахстане данная работа проводится не в рамках судебной экспертизы. Только в последнее время судебные эксперты привлекаются к данной работе. Привлечение практикующих экспертов рассматривается как фактор улучшения качества данной деятельности.

Еще одним путем использования психологических знаний в Великобритании является проведение исследований на полиграфе. Исследования на полиграфе используются в основном вне судебной

системы, однако в судебной системе полиграф используется для проверки отдельных преступников при условно досрочном освобождении. Результаты исследования полиграфа могут быть допустимы в некоторых судах и по гражданским делам.

В нашей стране исследования полиграфа проводятся в частном секторе при приеме на работу, а также в специальных секретных организациях. Результаты исследования не могут быть приняты в качестве официального доказательства и в рамках судебной экспертизы не проводятся.

В отличии от Казахстана в Великобритании очень широко используются специальные психологические знания в процессе расследования с целью консультации и оказания помощи лицам, ведущим расследование.

Так, экспертами психологами разработана программа по обучению сотрудников правоохранительных органов методике «когнитивного допроса». Данная методика помогает получить более точную и достоверную информацию от допрашиваемых лиц. Методика основана на положениях когнитивной психологии и включает в себя четыре этапа. На первом этапе допрашиваемого просят рассказать все подробно в форме свободного изложения без редактирования деталей, даже если он думает, что какие-то детали не важны. На втором этапе допрошаваемого просят воссоздать мысленный образ (картинку) произошедшего преступления в деталях и вспомнить все свои чувства на данный момент времени. Далее допрашиваемого просят изменить временной порядок повествования и рассказать о произошедших событиях с самого конца и закончить рассказ началом событий. На последнем этапе допрашиваемого просят изменить перспективу и рассказать о расследуемых событиях с точки зрения другого участника. Исследования, проведенные по результатам обучения показали, что получение достоверной информации увеличилось особенно у молодежи и детей.

В Великобритании эксперты психологи привлекаются к разработке программ психологической помощи жертвам террористических актов. Данный опыт был бы также полезен в Казахстане.

Таким образом, с учетом опыта Великобритании возможно расширение использования психологических знаний в судебно-экспертной деятельности РК путем:

- Привлечения экспертов к оценке и управления рисками
- Разработки методики допроса для правоохранительных органов
- Привлечения экспертов к разработке программ психологической помощи жертвам преступлений.

Список использованной литературы:

1. Нагаев В.В. - Основы судебно психологической экспертизы. - М., 2000

2. Акашев А.Б. - Судебно-психологическая экспертиза в гражданском судопроизводстве. - Усть-Каменогорск, 2003

3. Joanna R. Adler and Jacqueline M. Gray (2011) 'Forensic Psychology concepts, debates and practice' Routledge Taylor and Francis Goup, London and New York

4. The Cambridge handbook of forensic psychology edited by Jennifer M. Brown and Elizabeth A. Campbell , Cambridge University press, 2010

5. Пен С.Г. – Изучение зарубежного опыта судебно-экспертной деятельности (по итогам ознакомительной поездки в Великобританию)

ИНЖЕНЕРНЫЙ АНАЛИЗ ДОРОЖНО-ТРАНСПОРТНОГО ПРОИСШЕСТВИЯ СО СПЕЦИАЛЬНОЙ ТЕХНИКОЙ: ОТ ПОИСКА ВИНОВНОГО К СИСТЕМНЫМ УРОКАМ

Батыршин Тимур Федорович
судебный эксперт Института судебной экспертизы по г. Астана ЦСЭ МЮ РК.

(Аналитический комментарий к сюжету от 13 февраля 2026 года, Алматинская область, Казахстан)

Аннотация

В статье рассматривается резонансный случай ДТП с участием спецтехники (КамАЗ) и патрульного автомобиля полиции в Алматинской области. Официальная версия сводится к привлечению водителя грузовика к ответственности за столкновение в условиях гололеда. Инженерный и организационный взгляд на происшествие остался вне поля зрения правоприменителя. Тогда как рассматриваемые обстоятельства выявляют системные вопросы, остающиеся за рамками правовой оценки: достаточность сцепных свойств шин спецтехники, выполняющей противогололедную обработку; организация взаимодействия дорожных и экстренных служб; обоснованность размещения патрульного автомобиля на проезжей части. Показано, что игнорирование этих вопросов ведет к воспроизводству аварийных ситуаций и утрате ценного эмпирического материала для совершенствования нормативов, регламентов и технических требований.

Ключевые слова: специальная техника, зимнее содержание дорог, шины и сцепление, инженерная реконструкция ДТП, системный анализ, эксплуатационные регламенты, человеческий фактор.

Введение

13 февраля 2026 года в Алматинской области произошло ДТП, попавшее в ленту новостей: в условиях сильного гололеда большегрузный автомобиль (КамАЗ) скатился под уклон и совершил наезд на стоящий автомобиль полиции (https://www.zakon.kz/proisshestviia/6507825-bolshegruz-protaranil-avto-politseyskikh-izza-gololeda-v-almatinskoy-oblasti.html). Пострадавших нет, транспортным средствам причинены механические повреждения. Официальное сообщение Департамента полиции гласит: водитель спецтехники будет привлечен к ответственности за столкновение [1].

С точки зрения правоприменителя дело закрыто: виновный найден, наказание последует. Однако с точки зрения инженера, организатора дорожного движения и специалиста по безопасности, эксперта и профилактической задачи судебно-экспертной деятельности этот случай открывает целый пласт системных вопросов, ответы на которые остаются за кадром и не используются для предотвращения подобных ситуаций в будущем [2].

1. Инженерный контекст: какая работа выполнялась?

Ключевая деталь, опущенная в новостной заметке, но критически важная для анализа: КамАЗ не просто двигался по дороге в сложных погодных условиях. Он выполнял работу по эксплуатационному содержанию дороги — а именно, выполнял задачи по уборке снежных масс и нанесению противогололедных материалов для борьбы с той самой зимней скользкостью (осадками, наледью), которая стала причиной потери сцепления у других автомобилей запечатленных в сюжете.

Таким образом, перед нами не просто участник движения, а специализированная техника, выполняющая государственное или муниципальное задание по обеспечению безопасности на данном участке.

2. Шины и сцепление: первый вопрос к инженерной оснащенности

Если КамАЗ первым выходит на обрабатываемый участок для повышения сцепных свойств покрытия для остальных автомобилей, возникает закономерный инженерный вопрос:

Какими шинами оснащена данная спецтехника?

Достаточны ли их сцепные свойства в реальных, а не лабораторных условиях, чтобы машина могла безопасно выполнять свою функцию, не теряя управления на том самом уклоне, который она должна обрабатывать?

Эксплуатация грузовика в таких условиях требует, чтобы материалы его шин (резиновая смесь, рисунок протектора) обеспечивали максимально возможное сцепление именно в зимний период и именно в сложных условиях. Если этого нет, техника, призванная повышать безопасность, сама становится источником повышенного риска. Данные о реальном поведении шин в таких ситуациях — бесценный материал для производителей и органов разрабатывающих требования к материалам и конструкциям транспортных средств (ТС) и дорог , но они не собираются системно.

3. Организационный контекст: роль патруля и взаимодействие служб

Официальная версия представляет автомобиль полиции как пострадавшую сторону. Однако инженерный и организационный анализ требует ставить вопрос иначе:

Почему патрульный автомобиль был оставлен на проезжей части в условиях (сложной дорожной обстановки и ограниченной видимости) гололеда

(без дополнительных мер ограждения, обозначения), а не был отогнан на безопасное расстояние или смещен с проезжей части?

Тем самым резонно до принятия озвученного полицейскими решения определить - по факту было ли обеспечено взаимодействие между дорожной службой (выполняющей обработку) и патрулем, который, по логике, должен был обеспечивать безопасность производства работ, а не создавать препятствие в поле оперативной деятельности спецтехники?

Последствия происшествия - возможно это халатное, самонадеянное размещение служебного транспорта, отсутствие схемы организации движения при производстве работ, несогласованность действий — эти факторы могли сыграть ключевую роль в том, что траектория КамАЗа и положение полицейской машины пересеклись в одной точке пространства

4. От поиска «стрелочника» к системному анализу

Финальная фраза полиции — «водитель будет привлечен к ответственности» — в сложившемся контексте выглядит не как справедливость, а как перевод внимания с системных проблем на конкретного исполнителя.

В реальности мы имеем дело с пересечением факторов: Инженерно-технических (соответствие шин спецтехники реальным условиям работы).

Организационных (отсутствие регламентов взаимодействия дорожных служб и патруля при работах в экстремальную погоду).

Человеческих (действия водителя спец техники, вынужденного работать в условиях, когда её конструкция может быть не вполне адаптирована к задаче) и действия/бездействия полицейских, призванных обеспечить выполнение работ, фактически этому воспрепятствовавших

Ни один из этих факторов не будет исследован в рамках стандартного разбора ДТП: решение по делу принято, о чем отрапортавался в сюжете ДП. Данные не пойдут:

производителю шин для улучшения продукции;

дорожным службам для пересмотра регламентов;

проектировщикам для анализа уязвимости данного участка.

5. Выводы и резюме

Рассмотренный случай — идеальная иллюстрация главного парадокса, сформулированного ранее [2]:

Транспортная отрасль системно анализирует аварии (в рамках правоприменения), но не системно использует результаты этого анализа (в рамках инженерного развития) и результатов профилактической деятельности судебных экспертов.

Водитель КамАЗа станет крайним. А вопросы о том, почему спецтехника была оснащена неподходящими шинами, почему полицейская машина стояла на дороге в зоне работы спец техники, почему регламенты или личная бездеятельность со стороны водителя служебного автомобиля не предусматривают координацию их совместных действий в таких условиях, останутся без ответа. И завтра на другом подъеме история повторится.

СПИСОК ИСТОЧНИКОВ

1.[1] Большегруз протаранил авто полицейских из-за гололеда в Алматинской области // Zakon.kz. – 2026. – 13 февраля. – URL: https://www.zakon.kz/proisshestviia/6507825-bolshegruz-protaranil-avto-politseyskikh-izza-gololeda-v-almatinskoy-oblasti.html

2.[2] Батыршин Т.Ф. Комплексный подход к исследованию взаимодействия транспорта, объектов автодорожной транспортной инфраструктуры и элементов структуры ВАДС при проведении судебной экспертизы: выпускная квалификационная работа магистра по направлению 40.04.01 «Юриспруденция», специализация «Судебно-экспертная деятельность в правоприменении» / Российский университет дружбы народов имени Патриса Лумумбы (РУДН). – Москва, 2023.

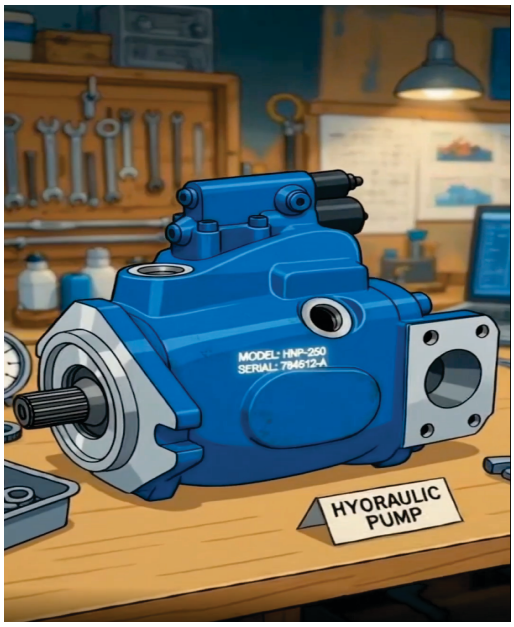

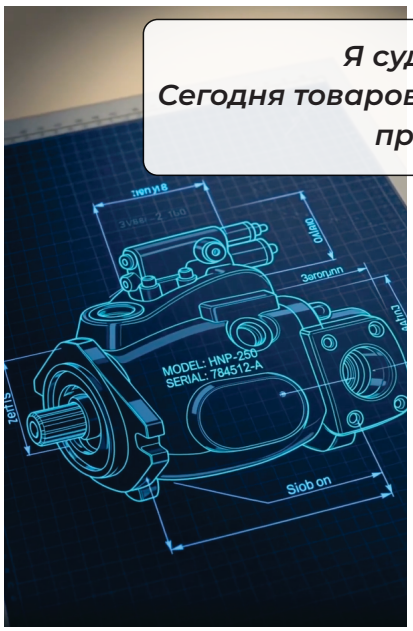

Я судебный эксперт Лупа!
Сегодня товароведческая экспертиза промышленной партии.

Когда под сомнения ставится не один товар а поставка на миллионы.

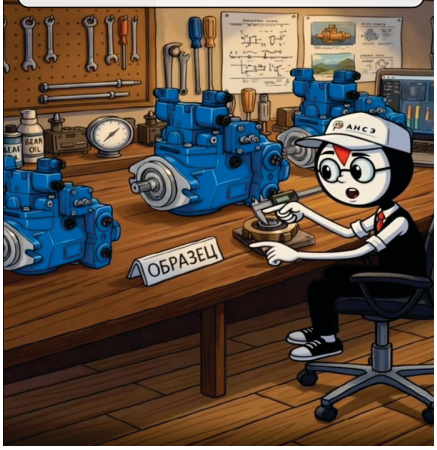

По контракту нам поставили партию насосов МП 250.
С рабочим давлением 250.
Но при проверке часть из них не выходит на данные показатели.
При этом мы видим что часть партии отличается.
Цвет, вес, и внутренняя сборка.
Как вы это объясните?

Поставка шла как единая партия с завода.
Поэтому такие расхождения мало вероятны

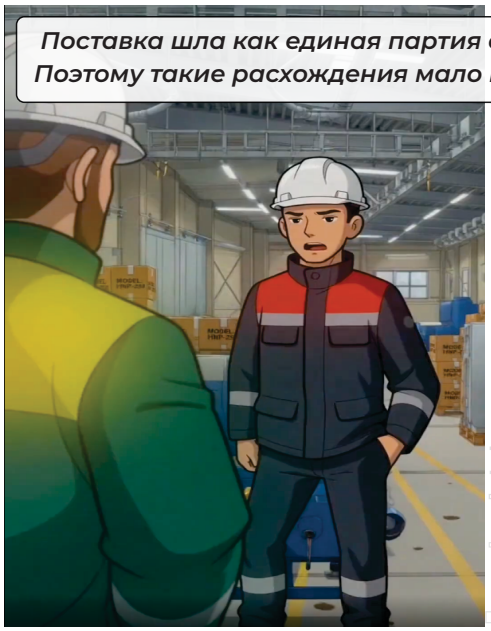

Проверка проводилась по всем требованиям.
И здесь вопрос не в одном дефекте а в том что изделия между собой разные.

Поэтому мы рассматриваем либо подмену части товара либо не соответствие поставки заявленной характеристики.

Дальше будем назначать экспертизу!

В подобных случаях исследования проводятся по конкретным параметрам.

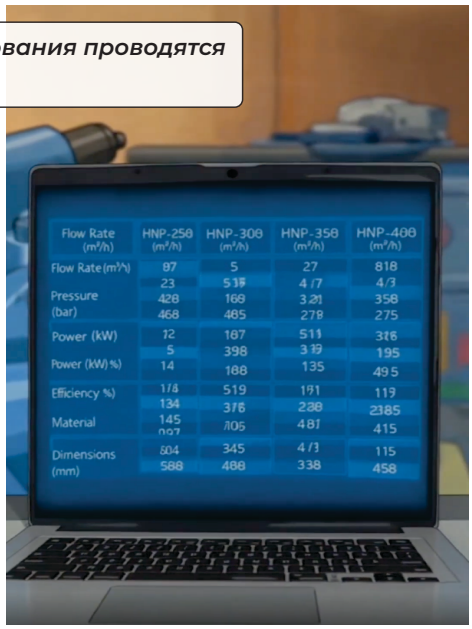

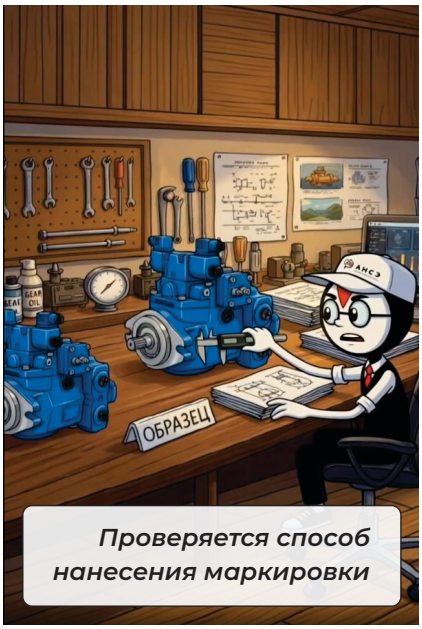

Проверяется способ нанесения маркировки

Товары не являются однородной партией. Представленные насосы имеют разное происхождение
Частично не соответствуют заявленным характеристикам
Не относится к одной производственной партии

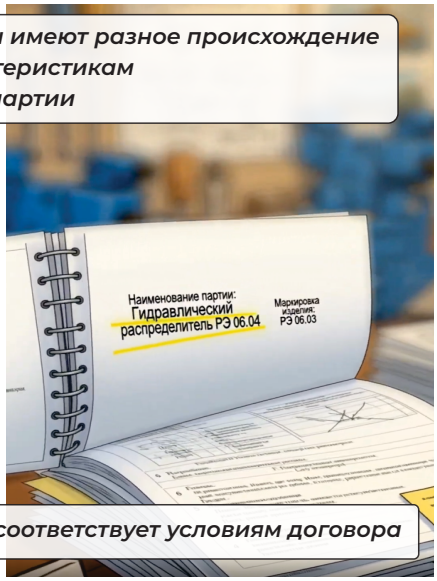

Поставка не соответствует условиям договора

Судебная товароведческая экспертиза применяется когда спор касается партии товара, речь идет о значительных суммах и влиянием на бизнес процессы.

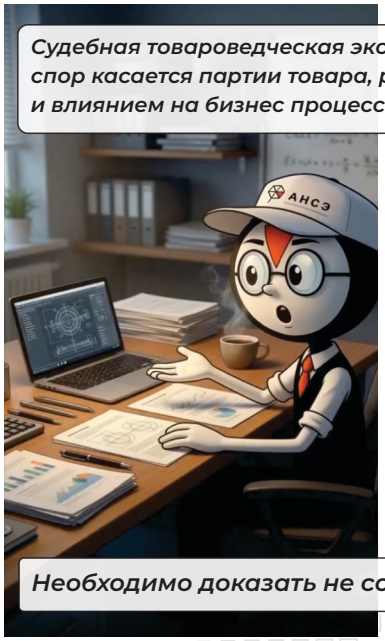

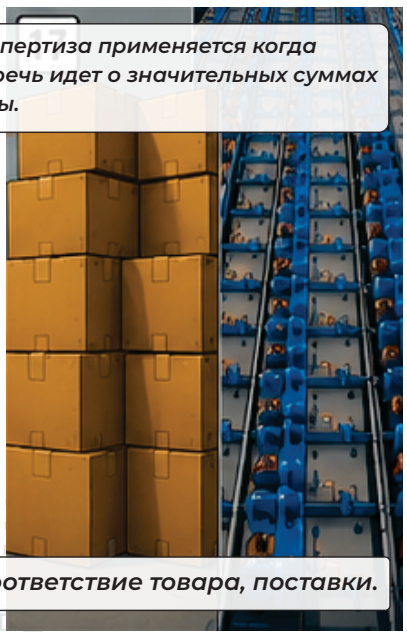

Необходимо доказать не соответствие товара, поставки.

Бытовые вопросы решаются иначе но когда идет речь. о поставках, убытках и судах.
Требуется экспертное исследование

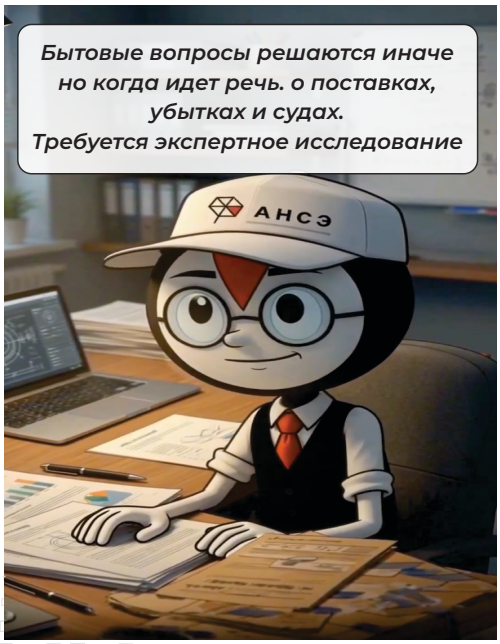

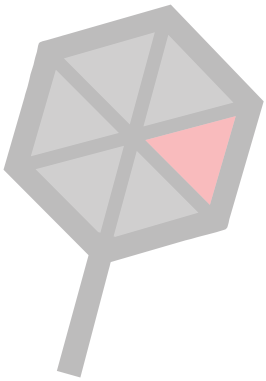

АНСЭ

АЛЬЯНС НЕЗАВИСИМОЙ СУДЕБНОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ

ansesykz
+7 771 033 35 25
+7 777 013 77 73
ansesykz@gmail.com
г. Астана, проспект Туран 46Б/2 НП 17